

PRZEGLĄD GEOGRAFII HISTORYCZNEJ IZRAELA ORAZ ZIEMI PALESTYŃSKIEJ

DAVID i ELLEN DEWITT

Tłumaczenie: Czesław Czudek
Redakcja: Izabela Bućkowska
Opracowanie graficzne i skład: Błażej Trzciniowicz

Spis treści

<u>PRZEGLĄD HISTORII BIBLIJNEJ</u>	6
<u>IZRAEL – Wiadomości ogólne</u>	7
<u>POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE</u>	7
Kraj pomiędzy pustynią a morzem.....	7
Kraj pomiędzy terytoriami zamieszkanymi przez najważniejsze narody Bliskiego Wschodu.....	8
<u>Boży cel w wyborze tej ziemi</u>	8
<u>WODA W IZRAELU</u>	9
<u>SZYBKI SPOSÓB LOKALIZACJI NAJWAŻNIEJSZYCH MIEJSC</u>	
<u>W ŚRODKOWYM IZRAELU</u>	12
<u>RÓWNINA NADBRZEŻNA</u>	14
Równina Aszer.....	14
Wybrzeże Dor.....	15
Równina Saron.....	15
Równina Filistea.....	15
<u>JOPPA w Starym Testamencie – TEL AVIV</u>	16
Zjednoczone Królestwo.....	16
Podzielone Królestwo.....	16
Okres powrotu z niewoli.....	16
<u>JOPPA, LIDDA oraz CEZAREA w Nowym Testamencie</u>	17
LIDDA.....	17
CEZAREA.....	18
Nowy Testament.....	18
<u>GÓRA KARMEL</u>	18
Prorocy i Pisma.....	19
Podzielone Królestwo.....	19
<u>DOLINA JEZREEL</u>	20
Góra Tabor.....	21
Wzgórze More.....	21

<u>WYDARZENIA STAREGO TESTAMENTU, KTÓRE MIAŁY</u>	
<u>MIEJSCE W DOLINIE JEZREEL.....</u>	<u>21</u>
<u>Okres podbojów.....</u>	<u>21</u>
<u>Okres Sędziów.....</u>	<u>22</u>
<u>Zjednoczone Królestwo.....</u>	<u>22</u>
<u>Podzielone Królestwo.....</u>	<u>22</u>
<u>MEGIDDO.....</u>	<u>22</u>
<u>Okres podbojów.....</u>	<u>23</u>
<u>Okres Sędziów.....</u>	<u>23</u>
<u>Zjednoczone Królestwo.....</u>	<u>23</u>
<u>Podzielone Królestwo.....</u>	<u>23</u>
<u>Królestwo Judy.....</u>	<u>24</u>
<u>Okres Apostolski.....</u>	<u>24</u>
<u>NAZARET.....</u>	<u>24</u>
<u>Życie Jezusa Chrystusa.....</u>	<u>24</u>
<u>REGION GALILEI.....</u>	<u>25</u>
<u>Klimat.....</u>	<u>27</u>
<u>Gospodarka.....</u>	<u>27</u>
<u>Szczególne cechy fizyczne.....</u>	<u>28</u>
<u>Rzeka Jordan.....</u>	<u>28</u>
<u>Dolina Hule.....</u>	<u>28</u>
<u>Morze Galilejskie (Jeziro Tyberiadzkie, Jezioro Genezaret).....</u>	<u>29</u>
<u>TYBERIADA.....</u>	<u>33</u>
<u>Życie Chrystusa.....</u>	<u>33</u>
<u>MORZE GALILEJSKIE.....</u>	<u>34</u>
<u>Okres Podbojów.....</u>	<u>34</u>
<u>Życie Chrystusa.....</u>	<u>34</u>
<u>KAFARNAUM.....</u>	<u>34</u>
<u>Życie Chrystusa.....</u>	<u>35</u>
<u>BETSAIDA.....</u>	<u>35</u>
<u>CHORAZYN.....</u>	<u>36</u>
<u>HERMON.....</u>	<u>36</u>
<u>Okres podbojów.....</u>	<u>36</u>
<u>Zjednoczone Królestwo.....</u>	<u>36</u>
<u>Życie Chrystusa.....</u>	<u>36</u>
<u>DAN.....</u>	<u>36</u>
<u>Okres Patriarchów.....</u>	<u>36</u>
<u>Okres Sędziów.....</u>	<u>37</u>
<u>Podzielone Królestwo.....</u>	<u>37</u>

<u>CEZAREA FILIPOWA</u>	<u>38</u>
Życie Chrystusa	38
<u>CHASOR</u>	<u>39</u>
Okres podbojów	40
Okres Sędziów	40
Zjednoczone Królestwo	40
<u>BET-SZEAN (SCYTOPOLIS)</u>	<u>40</u>
Okres podbojów	41
Zjednoczone Królestwo	41
Życie Chrystusa	41
<u>DOLINA JORDANU</u>	<u>41</u>
<u>WYŻYNA TRANSJORDAŃSKA</u>	<u>45</u>
<u>JERYCHO</u>	<u>47</u>
Okres Podbojów	47
Podzielone Królestwo	48
Życie Chrystusa	48
<u>PŁASKOWYŻ ZACHODNI</u>	<u>50</u>
<u>NIKTÓRE MIASTA NA POGÓRZU WOKÓŁ JERUZOLIMY</u>	<u>54</u>
<u>GIBEON</u>	<u>54</u>
Okres Podbojów	54
Zjednoczone Królestwo	54
Królestwo Judy	55
Niewola Babilońska	55
<u>MISPA</u>	<u>55</u>
Okres podbojów	55
Okres Sędziów	56
Zjednoczone Królestwo	56
Podzielone Królestwo	56
Niewola Babilońska	56
<u>BETANIA</u>	<u>56</u>
Życie Chrystusa	56
<u>BETLEJEM</u>	<u>57</u>
Okres Patriarchów	57
Okres Sędziów	57
Zjednoczone Królestwo	57
Podzielone Królestwo	57
Życie Chrystusa	57
<u>SZEFELA</u>	<u>61</u>
Dolina Sorek	63

<u>Dolina Elah.....</u>	<u>63</u>
<u>Dolina Guvrin.....</u>	<u>63</u>
<u>Dolina Lakisz.....</u>	<u>63</u>
<u>JEROZOLIMA.....</u>	<u>65</u>
<u>Góry w Jerozolimie.....</u>	<u>67</u>
<u>Doliny Jerozolimy.....</u>	<u>68</u>
<u>Źródła wody w Jerozolimie.....</u>	<u>69</u>
<u>Okres Patriarchów.....</u>	<u>72</u>
<u>Okres Podbojów.....</u>	<u>72</u>
<u>Okres Sędziów.....</u>	<u>72</u>
<u>Zjednoczone Królestwo.....</u>	<u>72</u>
<u>Podzielone Królestwo.....</u>	<u>73</u>
<u>Królestwo Judy.....</u>	<u>73</u>
<u>Okres Powrotu i Odbudowy.....</u>	<u>74</u>
<u>Okres międzytestamentowy.....</u>	<u>74</u>
<u>Życie Chrystusa.....</u>	<u>76</u>
<u>Okres Apostolski.....</u>	<u>76</u>
<u>Okres poapostolski.....</u>	<u>77</u>
<u>Okres Islamski.....</u>	<u>79</u>
<u>Okres Turecki.....</u>	<u>80</u>
<u>Okres Wypraw Krzyżowych.....</u>	<u>81</u>
<u>Okres Otomański.....</u>	<u>83</u>
<u>Brtytyjski mandat powierniczy.....</u>	<u>83</u>
<u>Państwo Izrael (1948).....</u>	<u>84</u>
<u>OBSZAR MORZA MARTWEGO.....</u>	<u>86</u>
<u>Pustynia Judzka.....</u>	<u>89</u>
<u>Negeb.....</u>	<u>91</u>
<u>MASADA.....</u>	<u>92</u>
<u>Zjednoczone Królestwo.....</u>	<u>93</u>
<u>Życie Chrystusa.....</u>	<u>93</u>
<u>Okres apostolski.....</u>	<u>93</u>
<u>EN GEDI.....</u>	<u>93</u>
<u>Zjednoczone Królestwo.....</u>	<u>94</u>
<u>Podzielone Królestwo.....</u>	<u>94</u>
<u>QUMRAN.....</u>	<u>94</u>
<u>Notatki.....</u>	<u>96</u>

PRZEGLĄD HISTORII BIBLIJNEJ

Przy każdym z omówionych w przewodniku miejsc zamieszczono fragmenty biblijne opisujące wydarzenia, które się tam rozegrały. Fragmenty te zostały podzielone według odpowiadających im okresów historycznych, przedstawionych poniżej:

Okres Patriarchów **ok. 2000 r. do 1446 r. p.n.e.**

Okres Wyjścia **1446 r. do 1400 r. p.n.e.**

Okres Podbojów **1400 r. do 1390 r. p.n.e.**

Okres Sędziów **1390 r. do 1050 r. p.n.e.**

Okres Zjednoczonego Królestwa

1050 r. do 931 r. p.n.e.

Okres Podzielonego Królestwa

931 r. do 722 r. p.n.e.

Okres Królestwa Judy **722 r. do 586 r. p.n.e.**

Okres Niewoli Babilońskiej **586 r. do 539 r. p.n.e.**

Okres Powrotu i Odbudowy

539 r. do ok. 400 r. p.n.e.

Okres Międzytestamentowy **ok. 400 r. 4 r. n.e.**

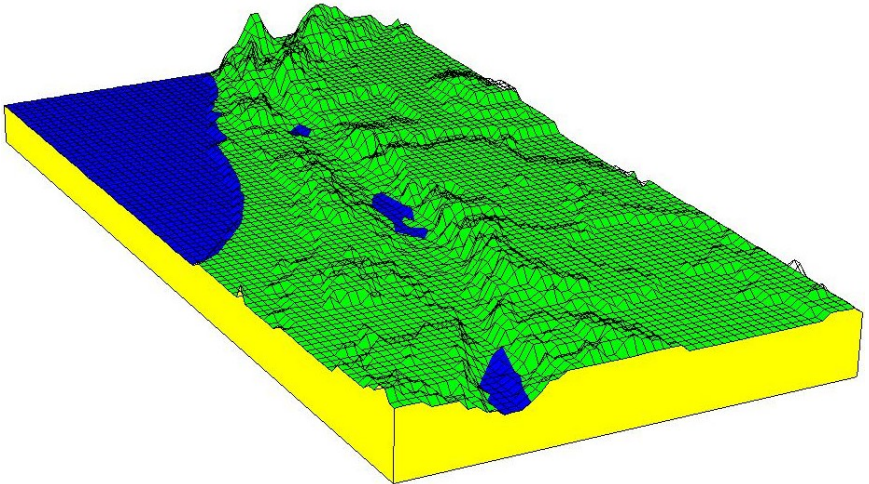
Życie Chrystusa **4 r. n.e. do 33 r. n.e.**

Okres Apostolski **33 r. n.e. do ok. 70 r. n.e.**

IZRAEL – Wiadomości ogólne

Obszar Izraela południkowo (z zachodu na wschód) można podzielić na trzy główne krainy geograficzne: Równinę Nadbrzeżną, Płaskowyż Zachodni oraz Dolinę Jordanu.

Poniższa mapka przedstawia układ topograficzny głównych krain Izraela.

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Kraj pomiędzy pustynią a morzem

Zachodnia granica Palestyny wyznaczona jest przez Morze Śródziemne. Stanowiło ono naturalną granicę przemieszczania się oraz zapewniało pewną ochronę przed najazdem wrogów (choć nie przed „Ludami Morza”, które na początku XII w. napłynęły do Kanaanu). Wschodnią granicę Palestyny wyznacza Pustynia Arabska, rozpoczynająca się stepami tuż za górami Transjordanii, w kierunku wschodnim.

Położenie geograficzne wywiera ogromny wpływ na klimat tego regionu. Palestyna znajduje się pomiędzy obszarem wilgoci i burz

nadciągających znad Morza Śródziemnego a obszarem gorącego, suchego powietrza, napływającego znad pustyni Arabskiej.

Kraj pomiędzy terytoriami zamieszkanymi przez najważniejsze narody Bliskiego Wschodu

Palestyna, która pierwotnie stanowiła wielką równinę opadającą ze wschodu na zachód, w epoce trzeciorzędu pękła wzdłuż linii północ - południe, tworząc ogromne zapadlisko, jedyne na całej kuli ziemskiej o takiej głębokości i stanowiące zasadniczą cechę charakteryzującą geograficznie tego kraju. Cały kraj spełniał rolę pomostu pomiędzy supermocarstwami – Egiptem na południu, a Asyrią bądź Babilonią na północy. Z tego względu wszystkie mocarstwa pragnęły zawładnąć tym obszarem. W okresach swej świetności dążyły do sprawowania kontroli nad przebiegającymi przez Palestynę szlakami handlowymi oraz wykorzystywały jej terytorium jako miejsce rozpoczęcia najazdu na ziemię drugiego supermocarstwa; zaś w czasach słabości pragnęły wykorzystać Palestynę jako kraj stanowiący strefę ochronną, zabezpieczającą przed atakiem innego mocarstwa.

Boży cel w wyborze tej ziemi

Dlaczego Bóg wybrał dla swojego ludu kraj o skrajnych warunkach klimatycznych, do zdobycia, którego dążyły większe, otaczające go narody? We wszystkich okresach biblijnych kraj ten służył jako Boże pole doświadczalne wiary. To właśnie tam, na tej ziemi, gdzie ustawicznie zagrożone było istnienie całego narodu jak i pojedynczych osób, przywódcy Izraela jak i cały lud wzywani byli do nauczenia się prawdziwego znaczenia bezpieczeństwa i dobrobytu, do zaufania Panu, ich Bogu. W 5 Księdze Mojżeszowej 11:8-25 Mojżesz przekazuje końcowe napomnienia ludowi tuż przed wkroczeniem do Kanaanu. Jego słowa dotyczą nie tylko geografii ziemi, lecz również określają biblijną teologię stojącą za nieustającym posiadaniem przez Izrael tej ziemi oraz walkę całego narodu z siłami natury i otaczającymi narodami

Mojżesz powiedział:

Gdyż ziemia, do której idziecie, aby ją posiąść, nie jest taką jak ziemia egipska, skąd wyszliście, którą zasiałwszy swoim ziarnem, nawadniałeś swoimi nogami, jak ogród warzywny. Lecz ziemia, do której się przeprawiacie, aby ją posiąść, to ziemia gór i dolin, zraszana z nieba wodą deszczu. Jest to ziemia o którą Pan, Bóg twój, się troszczy. Stale spoczywają na niej oczy Pana, Boga twego, od początku roku do końca roku. A zatem, jeżeli słuchać będziecie moich przykazań, które Ja wam dziś daję miłując Pana, Boga waszego, i służąc Mu z całego

serca swego i z całej swojej duszy, to On będzie spuszczał deszcz na waszą ziemię we właściwym czasie: jesienny i wiosenny, a ty będziesz zbierał swoje zboża, swój moszcz i swoją oliwę; On też będzie dawał na twoich polach trawę dla twego bydła, a ty będziesz jadł do syta. Strzeżcie się, aby wasze serce nie dało się zwieść i abyście nie odstąpili i nie służyli bogom innym i nie oddawali im poklonu, gdyż Pan wybuchnie na was gniewem i zamknie niebiosa, że nie będzie deszczu, a ziemia nie wyda swego płonu, i szybko zginiecie w tej pięknej ziemi, którą Pan wam daje.

WODA W IZRAELU

Jedną z głównych różnic pomiędzy Palestyną a innymi zamieszkałymi obszarami starożytnego Bliskiego Wschodu jest to, że cywilizacja w Palestynie (w odróżnieniu od tych rozwiniętych w Egipcie, Babilonii, Asyrii, itp.) nie została zorganizowana wokół pojedynczego systemu rzecznoego. Egipt istniał dzięki Nilowi, a Babilonia i Asyria wykorzystywała rzeki Eufrat i Tygrys. W Izraelu jednakże w bardzo małej ilości rzek woda płynęła przez cały rok. Jordan nigdy nie wysycha, jednak otaczająca go kiedyś gęsta dżungla (patrz Jr 12:5, „zarośla Jordanu”) była trudna do przejścia i zamieszkiwało ją wiele dzikich zwierząt, takich jak lwy (Jr 49:19, 50:44). Jedynymi systemami wodnymi, w oparciu o które można było prowadzić osadnictwo, było Morze Galilejskie (Morze Kinneret), rzeka Charod we wschodniej części doliny Jezreel oraz Wadi Faria płynąca z Tirsy do doliny Jordanu.

Skoro zatem Palestyna nie rozwinęła się w oparciu o pojedyncze źródło wody, w jaki sposób zaopatrywano się w wodę i jaki wpływ wywierała ta woda na ziemię? 5 Księga Mojżeszowa 11:8-25 wskazuje, że podstawowym źródłem wody był „deszcz z Niebios”. Deszcze te padały z przepelnionego wilgocią powietrza przepływającego nad Palestyną nad Morza Śródziemnego. Deszcze padały głównie w miesiącach jesienno-zimowych, zaś pomiędzy czerwcem i wrześniem nie było żadnych opadów. Te deszcze są często nazywane „wczesnymi deszczami” (deszcze, które rozpoczynały się w okresie września, października) oraz „deszcze późne” (deszcze padające w marcu i kwietniu) -patrz Amos 4:7; 3 Księga Mojżeszowa 26:4; Ozeasz 6:3; Zachariasz 10:1. W okresie pomiędzy czerwcem a wrześniem ziemia była odżywiana przez rosę. Przez większość dni lata popołudniowa bryza nad Morza Śródziemnego przynosiła nad ląd ciepłe, wilgotne powietrze. Bezchmurne noce i wysokie położenie lądu powodowały, że wiele tej wilgoci kondensowało się w postaci rosy. Rosa stanowi główne źródło wilgoci dla roślinności podczas

suchych, letnich miesięcy (patrz Ozeasz 14:4; Sędziów 6:30-40; Przypowieści Salomona 9:12; Izajasz 26:19).

Opady w Palestynie miały w odniesieniu do geografii historycznej Palestyny trojake znaczenie.

Po pierwsze, decydowały o rodzaju upraw rolniczych w poszczególnych częściach kraju. Podczas podróży w kierunku wschodnim, południowym bądź na obszary niżej położone, ilość opadów zmniejsza się. Podczas poruszania się w kierunku zachodnim, północnym lub na wyżej położone obszary górskie, ilość opadów zwiększa się. Z tego powodu ziemią najlepiej nadającą się pod uprawę były tereny położone w części północnej, zachodniej lub znajdujące się w górach, na większych wysokościach. Opady na nizinach oraz w części południowej i wschodniej były tak skąpe, że obszary te przeznaczano na pastwiska dla zwierząt.

Drugim czynnikiem związanym z opadami jest erozja. Na zboczach zachodnich (a także w mniejszym stopniu na zboczach wschodnich) deszcz powodował erozję gór, tworząc głębokie doliny, często utrudniające lub uniemożliwiające podróżowanie. Rozwijany był system dróg odzwierciedlający przebieg miejsc o najmniejszej odporności. Pełen nierówności krajobraz Palestyny w znacznym stopniu utrudniał tworzenie nowych, bądź zmienianie przebiegu starych szlaków komunikacyjnych i z tego powodu sieć komunikacyjna jest wiernym powtórzeniem układu dróg istniejącego od najdawniejszych czasów. Mówiąc skrótowo, deszcz stanowi podstawowy czynnik kształtowania geografii fizycznej ładu, a geografia fizyczna w znacznym stopniu determinuje położenie dróg, miast i innych wytworów działalności człowieka.

Trzecim skutkiem opadów było powstawanie podziemnych zasobów wodnych. Podczas gdy większość wody opadowej spływała w szybkim tempie po zboczach górskich do morza, duże ilości wody przesiąkały przez porowatą skałę docierając do warstw nieprzepuszczalnych. W takiej sytuacji woda spływała w kierunku spadu podziemnych warstw skalnych. Tam wszędzie, gdzie warstwa nieprzepuszczalna wychodziła na powierzchnię ziemi, pojawiała się źródła. Ta „żywa woda” stanowiła najczystsza, najświeższą i najpewniejszą wodę w Palestynie. Lokalizacja wielu miast została wybrana właśnie ze względu na bliskość takiego źródła. Przykładem jest miasto Jebus (późniejsza Jerozolima). Miejsce jej założenia wybrano ze względu na istnienie źródła Gichon, przebijającego się na powierzchnię u podnóża wzgórza, gdzie zapoczątkowano budowę miasta. Czasami te podziemne źródła były

wykorzystywane nawet wtedy, gdy nie przebijały się na powierzchnię. Często kopano studnie w celu dotarcia do podziemnych warstw skalnych, na których znajdowała się woda. Jednym z przykładów jest „studnia Jakuba” w pobliżu współczesnego miasta Nablus (biblijne Sychem), od prawie 4000 lat aż po dzień dzisiejszy stanowiąca źródło czystej wody (patrz Jan 4:5-6, 11-12). Mieszkańcy okolic, gdzie nie było źródeł lub studni także wykorzystywali opady deszczu do zaopatrywania się w wodę. Musieli jednak budować podziemne urządzenia zdolne do przechowywania wody. Były to cysterny, służące do gromadzenia wody deszczowej. Cysterną była zazwyczaj szczelina wykopana w skale. Jej ściany tynkowano, by nie przepuszczała wody. Było to najmniej spolegliwe źródło wody, gdyż w wypadku niezbyt obfitych opadów deszczu bądź pęknięcia ścian cysterny, zapas wody kończył się jeszcze w czasie trwania gorącego lata. Dla ludzi uzależnionych od cystern jako jedyne źródła wody mogło to oznaczać śmierć (patrz Jeremiasz 2:13; 14:3-4).

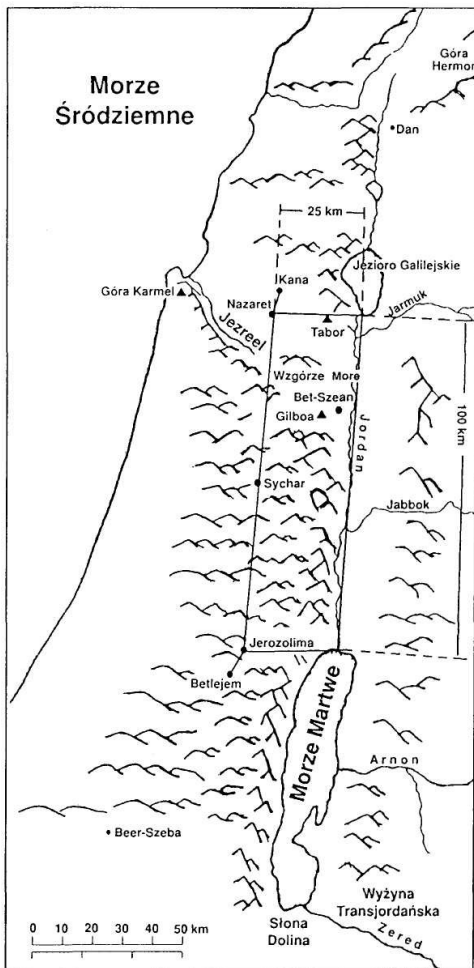
Pogoda panująca w Izraelu stanowiła odzwierciedlenie konfliktu pomiędzy pustynią a Morzem Śródziemnym. Zachodnia bryza znad Morza Śródziemnego przynosiła zimne powietrze i życiodajny deszcz. Wiejące jednak ze I wschodu wiatry znad pustyni (zwane sirocco lub chamsin) niosły ze sobą gorące, suche powietrze, wysuszające uprawy rolne. Rozważ:

Oto jest zasadzony - czy to się uda? Czy nie uschnie całkiem, gdy go dotknie wiatr wschodni?. Uschnie na grządce, na której wyrósł (Ezechiel 17:10).

Wina Efraima jest dobrze zapisana, jego grzech jest zapisany bezpieczne Choćby się rozwinął bujnie jak sitowie, powieje wiatr wschodni, zerwie się wiatr Pana od pustyni i wyschnie jego źródło i wysuszy się jego źródło (Ozeasz 13:12, 15).

Albowiem słońce weszło z żarem swoim i wysuszyło trawę, i kwiat jej opadł, i uległo zniszczeniu piękno jego wyglądu (Jakub 1:11)

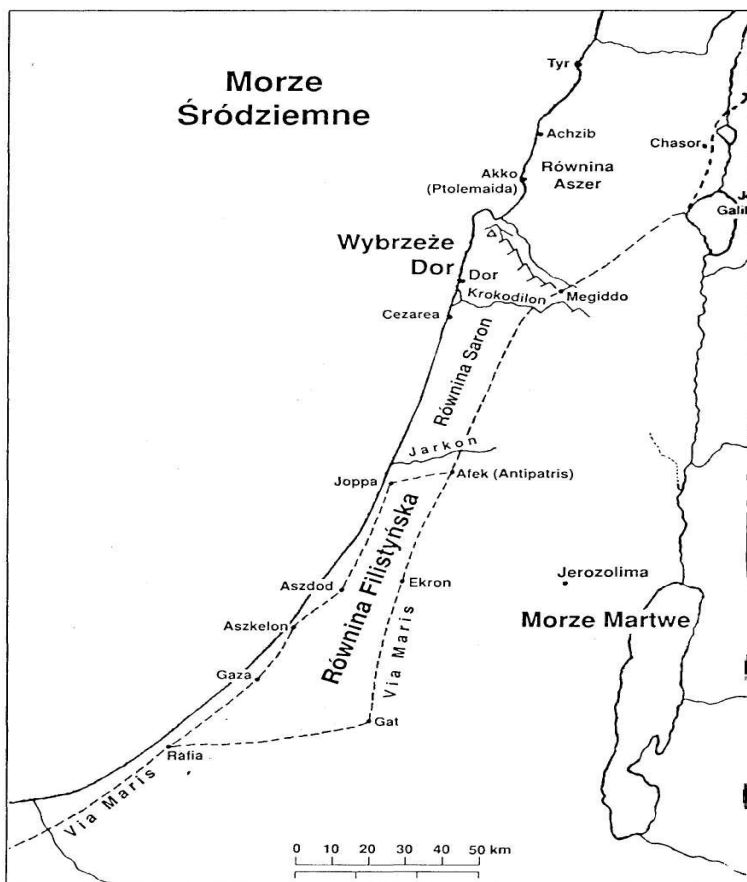
SZYBKI SPOSÓB LOKALIZACJI NAJWAŻNIEJSZYCH MIEJSC W ŚRODKOWYM IZRAELU

Przedstawiamy stosunkowo prosty sposób zapoznania się z 10 ważnymi miejscami w środkowym Izraelu. Gdybyśmy wyprostowali Rzekę Jordan i poprowadzili linię pomiędzy Nazaretem a Jeruzolimą, uzyskalibyśmy prostokąt z (1) Nazaretem znajdującym się na wysokości południowego krańca Jeziora Galilejskiego, w lewym górnym rogu oraz (2) **Jeruzolimą** położoną na wysokości północnego krańca Morza Martwego, w lewym dolnym rogu prostokąta. W połowie lewego boku prostokąta leży (3) Sychar w Samarii. (4) **Kana** znajduje się nieco na północ od Nazaretu, na wysokości środka Jeziora Galilejskiego. (5) **Betlejem** położone jest na południe od Jeruzolimy, mniej więcej w tej samej odległości, co Kana od Nazaretu, tworząc równe odcinki rozpoczynające się

na obu końcach lewego boku prostokąta. Cztery góry powinniśmy umieć wskazać natychmiast. Pierwsza z nich to (6) Góra Tabor, położona w połowie odcinka łączącego Nazaret i południowy kraniec Jeziora

Galilejskiego. Kolejną jest (7) Gilboa, dokładnie na południe od góry Tabor w połowie drogi do Samarii (lub też położona w środku prostokąta, w 1/4 odległości od górnego jego boku). Pomiędzy tymi górami znajduje się (8) Wzgórze More. Te trzy góry: Tabor, More i Gilboa położone są zatem prawie dokładnie na linii północ-południe. (9) Góra Karmel leży na zewnątrz lewego górnego rogu prostokąta w kierunku wybrzeża. Jest to łańcuch górski, rozciągający się po przekątnej z północnego zachodu na południowy wschód, zaczynający się mnie więcej od Nazaretu. **Dolina Jezreel** (lub Dolina Armagedon) biegnie równolegle na północ od łańcucha Gór Karmel, przybierając kształt grotu strzały. Jej granice wyznaczają góry otaczające Nazaret na północy oraz góra Gilboa na południu. I na koniec powinniśmy wskazać położenie miasta (10) **Bet Szean** po prawej stronie (czyli w kierunku wschodnim) góry Gilboa, w połowie drogi pomiędzy górą a rzeką Jordan.

RÓWNINA NADBRZEŻNA

Położona nad Morzem Śródziemnym kraina dzieli się na cztery regiony: Równinę Aszer, na północ od góry Karmel aż do granicy, Wybrzeże Dor, na południe od góry Karmel do rzeki Krokodilon, Równinę Saron, rozciągającą się dalej na południe aż do Joppy oraz Równinę Filistea, położoną na południe od Joppy do Wadi el-Arisz.

Równina Aszer

Rozciąga się na północ od góry Karmel do północnej granicy Izraela w Raan-Naquara (42 km). Początkowo stanowiła dziedzictwo Aszera, ale

ponieważ Izraelici nigdy nie sprawowali nad nią kontroli (Sędziów 1:31-32), terytorium to nigdy nie odegrało znaczącej roli w ich historii. W czasach biblijnych występowały tam piaski i tereny bagienne. Trzyście kilometrów równiny obejmuje Zatoka Hajfa, będąca obecnie ważnym, głębokim akwenem portowym.

Wybrzeże Dor

Góra Karmel położona jest blisko brzegu Morza Śródziemnego. Równina Dor rozciąga się na południe od góry Karmel do rzeki Krokodilon. W tym miejscu równina nadbrzeżna ma zaledwie około 3,5 km szerokości. Dor było częścią dziedzictwa Manasses (Sędziów. 1:27). Cechuje je występowanie niskich wzgórz i piaszczystych wysp, które tamując bieg strumieni spływających po zboczach góry Karmel powodowały powstawanie bagien. Biblia wymienia tylko jedno miasto położone na tym obszarze – portowe miasto o nazwie Dor (Sędziów 1:27).

Mijający wiek przyniósł tej części kraju ogromne zmiany. Powracający Żydzi mogli kupować jedynie najtańsze ziemie – bagna. Wielu z nich zmarło na malarię. Udało im się jednak osuszyć bagna. Posadzili przywiezione z Australii drzewa eukaliptusowe, które rosną bardzo szybko i wchłaniają ogromne ilości wody. W chwili obecnej są tam pola uprawne i wiele gajów cytrusowych.

Równina Saron

Rozciąga się na obszarze około 85 km na południe od Rzeki Krokodilon do Joppy. Tę szeroką na około 17 km równinę tworzą piaszczyste wydmy i namuliska. Uchodząca do Morza Śródziemnego Rzeka Jarkon jest największą rzeką na równinie nadbrzeżnej. Równina została odziedziczona przez plemię Manasses i była jedyną częścią wybrzeża w pełni kontrolowaną w tym okresie przez Izraelitów (1 Księga Kronik 5:16; 27:29; Pieśń nad Pieśniami 2:1; Izajasz 33:9; 35:2; 65:10). W okresie biblijnym była gęsto zalesiona a obecnie pokryta jest wspaniałymi gajami pomarańczowymi. Ważne miasta biblijne to Cezarea, Afek, Lidda oraz Joppa.

Równina Filistea

Rozciąga się na obszarze 120 km na południe od Joppy. Jej szerokość waha się od 15 do 35 km. Na jej obszarze występuje wiele wydmy piaszczystych, tworzonych przez piasek przywiewany z Nilu. Prądy powietrzne spychają piach na plaże Izraela. Via Maris (droga prowadząca z Egiptu do Mezopotamii) przebiega na tym obszarze i nie istnieją żadne przeszkody

naturalne powstrzymujące ataki niosących piasek prądów powietrznych. W miejscowości Rafia droga ta rozdziela się na szlak nadmorski i położony w głębi lądu. Drogami tymi, dającymi sposobność prowadzenia wymiany handlowej, przybywały karawany, lecz były także wykorzystywane w działaniach wojennych przynoszących spustoszenie i zniszczenie. Ziemię tę pierwotnie otrzymał Dan, lecz pozostawił ją w rękach Filistyńczyków, emigrując do Galilei. Pozostała część ziemi została nadana plemieniu Judy, jednak jego członkowie woleli mieszkać na terenach górzystych.

JOPPA w Starym Testamencie – TEL AVIV

Joppa (Jaffa) położona jest 60 km na północny zachód od Jerozolimy. Mimo przydzielenia tego miasta pokoleniu Dana (Jozue 19:46), Izraelici nie władali nim aż do czasu objęcia przez Dawida kontroli nad równiną nadbrzeżną.

Zjednoczone Królestwo

2 Księga Kronik 2:15 - Podczas sprawowania władzy przez Salomona, Joppa stanowiła główny port morski Jerozolimy. Do Joppy sławiano z Libanu cedry, które następnie transportowano do Jerozolimy na budowę świątyni. Czytamy: Wtedy Churam, król Tyru, odpowiedział w liście wysianym do Salomona: „...I zetniemy dla ciebie w Libanie wszystkie potrzebne ci drewno, i wyślemy je morzem tratwami do Joppy, abys mógł je stamtąd przewieźć do Jerozolimy. ”

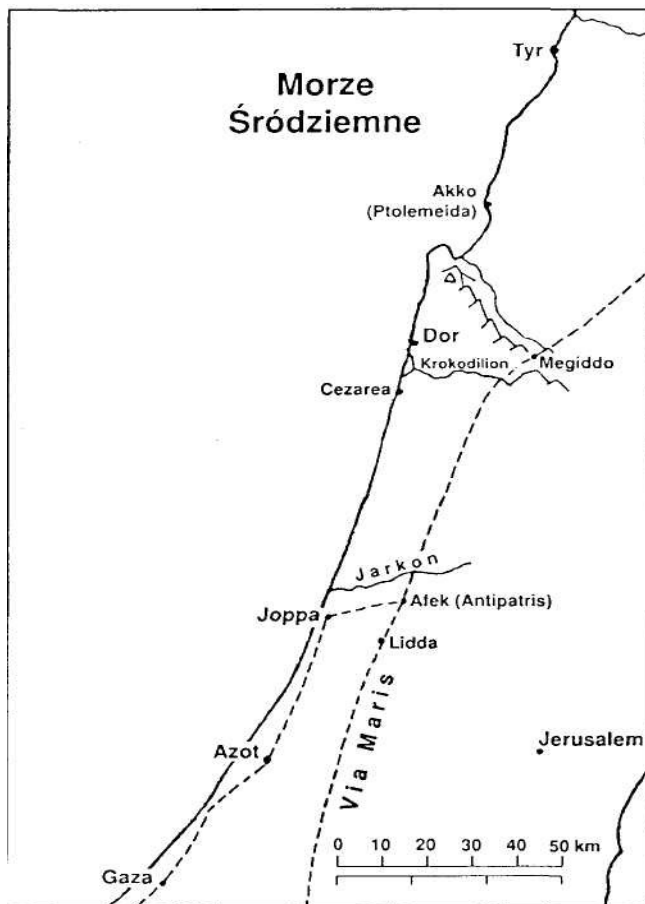
Podzielone Królestwo

Jonasz 1:3 - Jonasz z tego portu wypłynął do Tarsyzu uciekając przed Bożym poleceniem udania się do Niniwy.

Okres powrotu z niewoli

Ezdrasz 3:7 - Cedry z Libanu ponownie transportowano drogą morską do Joppy na odbudowę świątyni w Jerozolimie.

JOPPA, LIDDA oraz CEZAREA w Nowym Testamencie

LIDDA

Była położona mniej więcej na obszarze współczesnego lotniska. Podczas pobytu w Liddzie, Piotr uzdrowił Eneasza. Kiedy w Joppie zmarła Tabita (Dorkas), uczniowie posłali po Piotra przebywającego w Liddzie, który przyszedł do Joppy (z lotniska do Tel Awiwu). W Liddzie Piotr wskrzesił Tabitę.

CEZAREA

Jej początki sięgają 250 r. p.n.e. gdy Fenicjanie zbudowali małą ufortyfikowaną osadę. Nazwano ją Wieżą Stratonisa. Czasy rozkwitu miasta nastąpiły pod panowaniem Heroda Wielkiego w roku 22 p.n.e. i na ponad 500 lat stało się ono siedzibą rzymskich władz Palestyny. Herod całkowicie przebudował miasto i na cześć Cezara Augusta nazwał je Cezareą. W świecie starożytnym był to pierwszy sztucznie zbudowany port. Jego budowniczkowie skonstruowali drewniane szalunki, a wlany w nie beton utworzył dwa falochrony sięgające 500 metrów w głąb Morza Śródziemnego. Miasto szczyciło się posiadaniem rzymskiego teatru, hipodromu, łaźni rzymskich, świątyni poświęconej Augustowi i amfiteatru przewyższającego wielkością amfiteatr rzymski. Cezarea stanowiła siedzibę prokuratorów rzymskich, w tym także Poncjusza Piłata, którego imię zostało odkryte, wraz z imieniem cesarza Tyberiusza, na inskrypcji z I w. n.e. Istniejące współcześnie mury i brama miejska zostały zbudowane w czasach wypraw krzyżowych (XII wiek n.e.). Ponieważ miasto nie posiada naturalnych źródeł świeżej wody, w II w. n.e. Rzymianie zbudowali akwedukty, sprowadzające wodę ze źródeł położonych na zboczach góry Karmel i z rzeki Krokodilion.

Nowy Testament

Dzieje Apostolskie 8:40; 21:7-8 - *Mieszkał tam Filip. Filip zaś znalazł się w Azocie i obchodząc wszystkie miasta, zwiastował dobrą nowinę, aż przyszedł do Cezarei (8:40). Filip został odwiedzony przez Pawła i jego współpracowników. Łukasz pisze: My zaś, ukończywszy podróż morską z Tyru, zawinęliśmy do Ptolemaid; wyruszywszy zaś nazajutrz, przybyliśmy do Cezarei i weszliśmy do domu ewangelisty Filipa (21:7-8).*

Dzieje Apostolskie 10 - *Przybył tu Piotr w odpowiedzi na wizję otrzymaną w Joppie i zwiastował w domu Korneliusza. Tak jak w dzień Pięćdziesiątnicy, wylany został Duch Święty, pokazując, iż drzwi ewangelii zostały otwarte dla pogan.*

Dzieje Apostolskie 9:30; 18:22; 21:8-16 - *Paweł trzykrotnie odwiedzał miasto i za trzecim pobycem został ostrzeżony, aby nie udawał się do Jerozolimy, gdyż Żydzi planowali pojmać go i wydać w ręce pogan.*

Dzieje Apostolskie 23:23-27:2 - *Paweł spędził dwa lata w więzieniu w Cezarei. Jego trzy wystąpienia przed Feliksem i Festusem (rzymscy namiestnicy bądź prokuratorzy) oraz przed królem Herodem Agryppą II stanowią wspaniały przykład apologii.*

GÓRA KARMEL

Zalesiony łańcuch górski w kształcie trójkąta, rozciągający się na obszarze 60 km, od Morza Śródziemnego w Hajfie, gdzie wbija się

klinem w morze, aż do doliny Jordanu. Góry osiągają swoją największą wysokość 600 metrów w bardzo małej odległości od morza i unoszące się gwałtownie powietrze oddaje zawartą w sobie wilgoć w postaci deszczu lub rosy. Z tego powodu góra pokryta jest przez cały rok soczystą zielenią. Jedynie katastrofalna susza mogłaby sprawić, by góra Karmel zamieniła się w teren wyschnięty. Od czasów starożytnych na jej wierzchołkach wznoszono ołtarze poświęcone obcym bogom. W szczególności była miejscem oddawania czci Baalowi.

Przełęcz górskie łączące dolinę Jezreel z równinami nadbrzeżnymi dzielą łańcuch górski na trzy części. W czasach starożytnych przełęczy tych strzegły ufortyfikowane miasta. Przełęcze leżą w odległości około 13 km od siebie. Położoną w środku i jednocześnie najważniejszą spośród trzech jest przełęcz Megiddo, gdzie Jozjasz spotkał się z faraonem Necho (2 Księga Królewska 23:29). W kierunku północno-wschodnim położona jest przełęcz Jokneam, a w kierunku południowo-wschodnim – Dotan. Każda z tych wąskich dolin i strzegące je miasta były strategicznie ważne w sprawowaniu kontroli nad doliną Jezreel.

Prorocy i Pisma

Izajasz 35:2; Jeremiasz 46:18; 2Księga Kronik 26:10; Pieśń nad Pieśniami 7:5

Pismo Święte wymienia Górę Karmel jako symbol piękna, wydawania owoców, majestatu i obfitości. Gdy Góra Karmel opisywana jest jako pozbawiona szaty roślinnej i wyschnięta, wskazuje to na sąd Boga nad ziemią (Izajasz 35:9; Amos 1:2; Nahum 1:4).

Podzielone Królestwo

1 Księga Królewska 18:19-39 - tu właśnie Eliasza stanął do próby wraz z prorokami Baala.

1 Księga Królewska 18:40 - Eliasz pozabijał proroków Baala u podnóża góry Karmel, nad potokiem Kiszon.

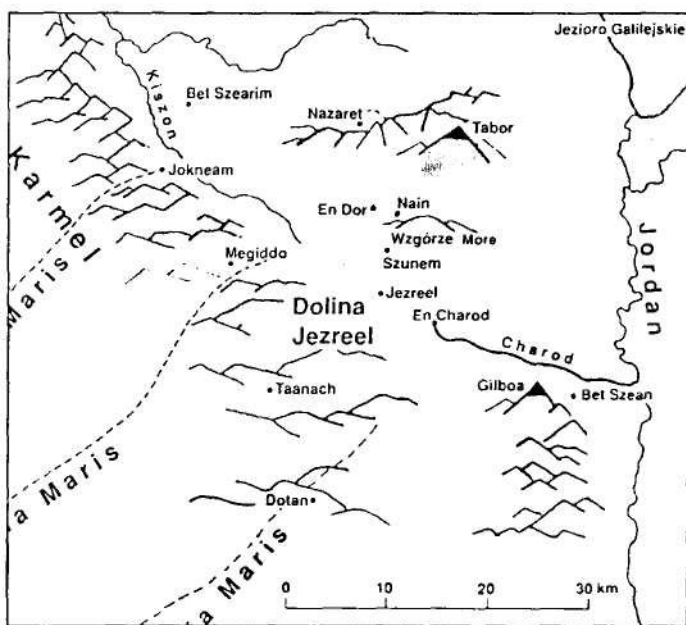
1 Księga Królewska 18:42-46 - Eliasz modlił się na szczycie góry Karmel o zakończenie trwającej 3,5 roku suszy a następnie uciekł do Jezreel (27 km). Oto fragmenty opisujące to wydarzenie tekstu:

Poslij tedy teraz i zgromadz do mnie calego Izraela na gorze Karmel oraz owych czterystu pięćdziesięciu proroków Baala i czterystu proroków Aszery ...Wtedy spadł ogień Pana, ...Wtedy Eliasz rzekł do nich: Pochwyćcie proroków Baala; ...po czym Eliasz sprowadził ich nad potok Kiszon i tam kazal

ich zabić... Eliasz wstąpił na szczyt Karmelu ...Achab więc wsiadł na rydwan i pojechał do Jezreel. Eliasza zaś ogarnęła moc Pana, bo przepasawszy swoje biodra, biegł przed Achabem aż do wejścia do Jezreel.

DOLINA JEZREEL

Szeroka i urodzajna dolina Jezreel stanowi jedyną, większą przerwę pomiędzy górami rozciągającymi się od Nagebu do Gór Libanu. Nazwa *Jezreel* („Bóg sieje”) pochodzi od nazwy królewskiego miasta, przeżywającego okres świetności za panowania Achaba (1 Księga Królewska 18:45; 21:1).

Dolina znana jest także pod grecką nazwą Ezdrelon. Józef Flawiusz określa ją mianem Wielkiej Równiny. Popularnie zwana jest Doliną Armagedon na podstawie Objawienia św. Jana 16:16. Zgodnie z Księgą Objawienia, narody zgromadzą się w celu stoczenia apokaliptycznej bitwy w miejscu o nazwie Har-Magedon (hebr., stąd „Armagedon” w transkrypcji greckiej). Wydaje się to odnosić do wzgórza Megiddo.

Dolina rozciąga się w tym samym kierunku co łańcuch Karmel, stanowiący jej południowo-zachodnią granicę. Dolina zaczyna się w odległości

około 17 km od wybrzeża Morza Śródziemnego i rozciąga się do doliny Jordanu. W swoim najszerszym miejscu, na południe od wzgórz Nazaretu, dolina ma 25 km szerokości.

Większa część obszaru doliny położona jest 50 m n.p.m. Na północnym-zachodzie wody z doliny odprowadza rzeka Kiszon, a na wschodzie – rzeka Charod.

W pobliżu En Charod dolina przechodzi w depresję, osiągając głębokość 160 m poniżej poziomu morza w Bet Szean. Rzeka Charod po przepłynięciu jeszcze 7 km opada o kolejne 80 m zanim wpadnie do Jordanu.

Na obszarze doliny wznoszą się 3 ważne góry:

Góra Tabor

Położona 614 m n.p.m., na północy doliny, około 8 km na wschód od Nazaretu, posiada kształt stożka. Jest wymieniona w wielu tekstach poetyckich Starego Testamentu (Psalm 89:12; Jeremiasz 46:18; Ozeasz 5:1). Z wyżyn góry Tabor zaatakowali Kananejczyków Debora i Barak, odnosząc wielkie zwycięstwo (Księga Sędziów rozdz. 4-5). Choć w Nowym Testamencie góra ta nie została wymieniona, jest kojarzona z przemianieniem Chrystusa.

Wzgórze More

Sięgające 605 m n.p.m. jest położone około 9 km na południe od góry Tabor. Jest pochodzenia wulkanicznego. Wzgórze More wymienione jest jako miejsce założenia obozu przez Midiańczyków (Księga Sędziów 7:1), gdzie zostali zaatakowani przez Gedeona i jego armię. U podnóża wzgórza po jego północnej stronie znajduje się wioska Nain, gdzie Chrystus wzbudził z martwych syna wdowy (Łukasz 7:11-17). Zaledwie o 2,5 km od wzgórza w kierunku północno-wschodnim położone jest En-Dor, gdzie Saul spotkał się z wróżką prosząc o możliwość porozumienia się z duchem od dawna już nieżyjącego Samuela (1 Księga Samuela 28).

WYDARZENIA STAREGO TESTAMENTU, KTÓRE MIAŁY MIEJSCE W DOLINIE JEZREEL

Okres podbojów

Księga Jozuego 17:16 - dolina Jezreel została przydzielona synom Józefa, lecz nie zamieszkali jej, gdyż ludy tam osiedlone posiadały „żelazne wozy”.

Okres Sędziów

Księga Sędziów 4-5 - Debora i Barak zaatakowali Kananejczyków, zstępując z góry Tabor, a Bóg sprawił, że wezbrane wody potoku Kiszon zniszczyły armię nieprzyjaciela wraz z jej żelaznymi wozami.

Księga Sędziów 6:33; 7:1-25 - Gedeon pokonał Midiańczyków w dolinie Jezreel (w pobliżu wzgórza More).

Zjednoczone Królestwo

1 Księga Samuela 29:1; 31:1-8 - w dolinie Jezreel (w pobliżu góry Gilboa) Saul poniósł śmierć z ręki Filistynów, a jego ciało zostało powieszona na murze Bet Szean.

Podzielone Królestwo

1 Księga Królewska 18:45 -19:2 - w położonym w dolinie Jezreel mieście Jezreel znajdowała się rezydencja Achaba i Jezebel. Po sądzie Bożym nad prorokami Baala na górze Karmel Eliaz wyprzedził rydwan Achaba i pobiegł do Jezreel, gdzie Jezebel zamierzała pozbawić go życia.

1 Księga Królewska 21:1-24 - Achab i Jezebel spowodowali śmierć Nabota, aby posiadać jego ziemię i winnice położone w Jezreel

2 Księga Królewska 4:8-37 - prorok Elizeusz wskrzesił z martwych syna Szunamitki.

2 Księga Królewska 9:14-37 - Jehu zabił w Jezreel Jehorama, króla Izraela (syna Achaba), Achazjasza, króla Judy oraz Jezebel.

MEGIDDO

Megiddo położone jest w połowie długości doliny Jezreel, około 37 km na południowy wschód od Hajfy. Jego strategiczne położenie pozwalało strzec głównego przejścia przez góry Karmel i kontrolować podróżowanie drogą Via Maris. Tam także łączyły się drogi biegnące na północny zachód do Tyru i na południowy wschód do Bet Szean. Megiddo było bardzo duże i obejmowało obszar 12 hektarów.

W tym miejscu zbudowano kolejno 20 miast, każde wznoszone na ruinach poprzedniego. Pierwsza wzmianka historyczna o Megiddo pojawiła się w rocznikach Tutmosisa III, który pokonał armię Kananejczyków około roku 1468 p.n.e. W okresie podbojów Jozuego Megiddo było silnym miastem – państwem.

Okres podbojów

Księga Jozuego 12:7, 21 - Jozue zdobył miasto.

Okres Sędziów

Księga Sędziów 5:19-20 - Debora i Barak pokonali Syserę i jego armię „nad wodami Megiddo”. Te wody to potok Kiszon, który przepływa przez dolinę Jezreel (Księga Sędziów 5:21). Zazwyczaj jest to niewielki strumień. Najwidoczniej częścią Bożego cudu była burza, która spowodowała gwałtowne wystąpienie potoku z brzegu.

Zjednoczone Królestwo

1 Księga Królewska 9:15; 10:26 - miasto stało się własnością Izraelitów w czasach Dawida, a Salomon umocnił je, zamieniając w warownię.

Podzielone Królestwo

2 Księga Królewska 9:27 - Jehu zabił Achazjasza, króla judzkiego w pobliżu Jezreel. Achazjasz zdołał uciec do Megiddo i tam zmarł.

Królestwo Judy

1 Księga Królewska 23:29-30; 2 Księga Kronik 35:20-24 - Jozjasz, ostatni dobry król Judy nierozsądnie usiłował powstrzymać armię egipską dowodzoną przez faraona Necho przed przejściem przez ziemię i poniósł śmierć pod Megiddo w roku 609 p.n.e.

Okres Apostolski

Objawienie Św. Jana 16:13-16 - armie zgromadzą się na bitwę przed powtórным przyjściem Chrystusa w miejscu o nazwie Armagedon, po hebrajsku *Har Megiddo*, co oznacza „Góra Megiddo”.

NAZARET

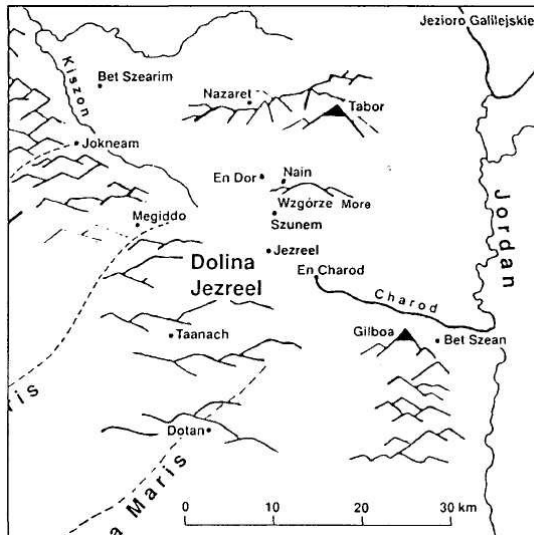
Nazaret, miasto ważne, gdyż Jezus spędził tam wczesne lata swojego życia, położone jest na wzgórzach stanowiących północną granicę doliny Jezreel. Słowa Natanaela mówiącego: „Czy z Nazaretu może być coś dobrego?” (Jan 1:46) dowodzą, że w okresie sprawowania władzy przez Rzym miasto nie cieszyło się szacunkiem u Żydów. Prawdopodobnie na nie najlepszą sławę miasta składały się dwa czynniki. Po pierwsze, najwidoczniej nie było uznane za na tyle godne, by Stary Testament o nim wspominał. Po drugie, było położone w odległości zaledwie 7 km na południe od Seforis, miasta będącego rzymską stolicą Galilei aż do czasu zbudowania Tyberiady przez Heroda Antypasa. Mieszkańcy Nazaretu byli sługami i pracownikami rzymskiego najeźdźcy, sprawującego władzę w Galilei z położonego w sąsiedztwie miasta. Z tego powodu mieszkańcy Nazaretu byli lekceważeni przez innych Żydów z regionu Galilei.

Życie Jezusa Chrystusa

Lukasz 1:26-28 - Anioł Gabriel zwiastował Marii, że będzie matką

Lukasz 2:1-7 - Józef i Maria, opuściwszy Nazaret powędrowali do Betlejem, gdzie narodził się Jezus.

Mateusz 2:21-23 - Po ucieczce do Egiptu w celu ratowania się przed następstwami zarządzenia Heroda, Józef, Maria i Jezus powrócili do Nazaretu.

Łukasz 2: 51-52 - Dzieciństwo i lata wczesnej młodości Jezus spędził w Nazarecie

Łukasz 4:16-30 - Po chrzcie w Jordanie, Jezus zwiastował w Nazarecie. Treść tego kazania podana jest w ewangeliami. Sprzeciw wobec Jezusa był tak wielki, że ludzie „powstawszy wypchnęli go z miasta, i wywiedli go aż na szczyt góry, na której miasto ich było zbudowane, aby go na dół strącić”.

Marek 6:1-6 - W czasie późniejszej wizyty w Nazarecie, Jezus nie mógł dokonać tam wielu cudów z powodu nieustannego braku wiary w niego ze strony ludzi.

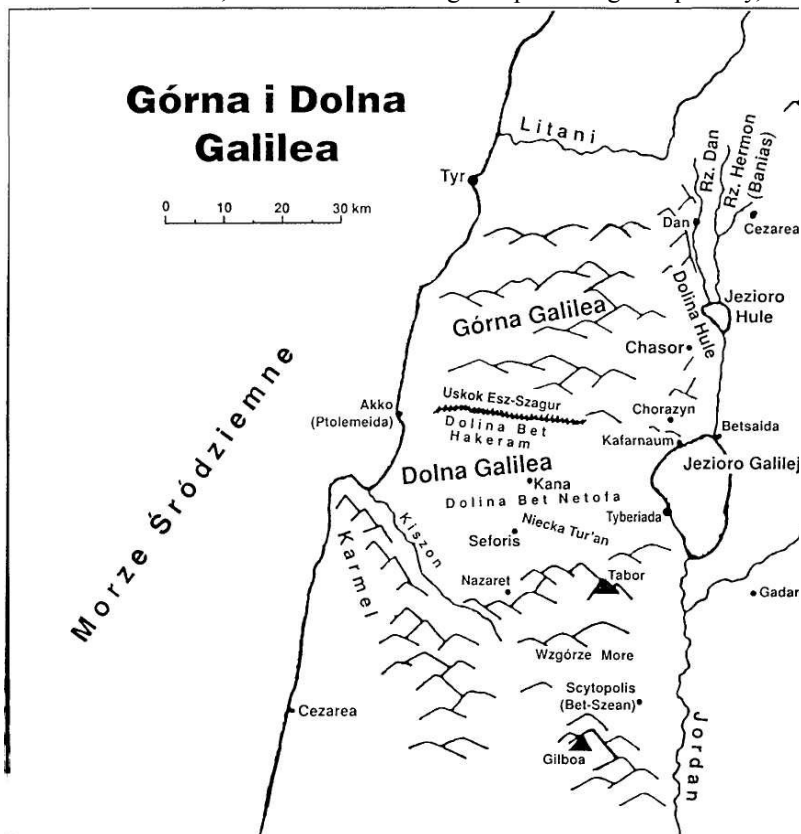
REGION GALILEI

Nazwa *Galilea* znaczy „okręg” lub „region”, czego pełniejszym wyrazem jest „region pogan” (Izajasz 9:1, Mateusz 4:15). Określenie to było używane do nazywania północnej części Palestyny, otoczonej z trzech stron przez obce, pogańskie narody.

Według Józefa Flawiusza, Galilea dzieli się w naturalny sposób na 2 regiony: górny i dolny. Granicę pomiędzy nimi wyznacza strome zbocze, wznoszące się na wysokość 650 m. Nosi ono nazwę Uskok Esz-Szagur i biegnie od Morza Śródziemnego do północnej granicy Jeziora Galilejskiego.

Górna Galilea jest górzystym płaskowyżem leżącym pomiędzy Uskokiem i rzeką Litani. Średnia wysokość wynosi 1000 m n.p.m. W starożytności ten wietrzny, górzysty obszar był gęsto zaludniony. Chociaż w czasach rzymskich zbudowano tam kilka małych wiosek i fortec, Górna Galilea była słabo zaludniona i miała mały wkład w biblijną historię. Niedostępność jej obszarów i wyizolowanie sprawiły, że był to teren ucieczki dla Izraelitów występujących przeciwko dominacji obcych mocarstw.

Dolna Galilea, w odróżnieniu od regionu położonego na północy, nie jest

całkowicie pokryta górami. Średnia wysokość wynosi 650 m n.p.m. Góry są poprzecinane szeregiem małych, biegnących ze wschodu na zachód dolin, powstałych w wyniku uskoków i sfałdowań. Nadaje to regionowi

budowę i wygląd schodów, opadających w dół przy przejściu z Górnej do Dolnej Galilei. Możliwość podróżowania dzięki łatwym szlakom zapewniały liczne dorzecza i doliny, znajdujące się w całej Dolnej Galilei i rozciągające się aż do Jeziora Galilejskiego, gdzie zbiegały się na północno-zachodnim brzegu. Z uwagi na niewystarczającą możliwość odprowadzania wód i stromość zboczy dolin, podróżni często wędrowali, szczególnie podczas obfitujących w opady zimowych miesięcy, wzdłuż górskich grzbietów.

Aszer zajmował zachodnią Galileę położoną w sąsiedztwie Równiny nadbrzeżnej, działem Zebulona była Galilea środkowa, Naftali otrzymał Galileę północno-wschodnią a Issachar odziedziczył północną część Jezreela i obszary położone na północ.

Klimat

Z powodu bliskości morza i znaczącej wysokości, Galilea obfituje w opady deszczu oraz cechuje się najdłuższą i najbardziej mokrą zimą spośród wszystkich regionów Palestyny. Galilea wyróżnia się także występowaniem rosy, powstającej w wyniku osiadania przesiąkniętego wilgocią powietrza na zimnych wzgórzach i w dolinach. W zachodniej części Dolnej Galilei przynajmniej 200 nocy w ciągu roku to noce z występowaniem rosy, co jest ogromnie korzystne dla upraw rolniczych w pozbawionych deszczu miesiącach letnich.

Wiatry wiejące znad Morza Śródziemnego wywierają znaczny wpływ na Galileę. Pojawiające się popołudniami wiatry docierają dolinami Dolnej Galilei aż do Jeziora Galilejskiego, powodując gwałtowne sztormy (Mateusz 8:24-25). Zimowe wiatry burzowe osiągają na wzgórzach galilejskich prędkość nawet do 130 km/godz.

Gospodarka

Józef Flawiusz chwalił urodzajność Galilei stwierdzając, że żadna jej część nie leżała ugiorem. W pobliżu Morza Galilejskiego głównym źródłem dochodów ludności było rybołówstwo. Solone bądź marynowane ryby galilejskie sprzedawano w całej Palestynie. Galilejczycy czerpali także korzyści ze sprzedaży płótna, wyrabianego z uprawianego w ich regionie lnu. Niższe partie zboczy wzgórz obsadzano gajami oliwnymi, podczas gdy zboża (głównie pszenicę) uprawiano zazwyczaj na polach żyznych dorzeczy. Uprawiano także różnorodne warzywa, a Józef zanotował, iż Galilea była w Palestynie największym producentem winogron.

Położenie Galilei na trasach ważnych szlaków starożytnego Bliskiego Wschodu stanowiło ogromną korzyść, zapewniającą możliwość prowadzenia

handlu. Via Maris prowadziła z Damaszku, przecinała Jordan, dotykając najniższych terenów Galilei przechodząc przez Dolną Galileę w kierunku Góry Karmel i równiny nadbrzeżnej. Mieszkańcy Galilei czerpali korzyści z handlu i opłat celnych nakładanych na karawany przechodzące przez ich ziemię. Kiedy Mateusz (Lewi) został powołany na ucznia Chrystusa (Marek 2:41), był poborcą cła w służbie Heroda Antypasa i sprawował swój urząd w Kafarnaum, ważnym punkcie nakładania opłat celnych na Via Maris.

Szczególne cechy fizyczne

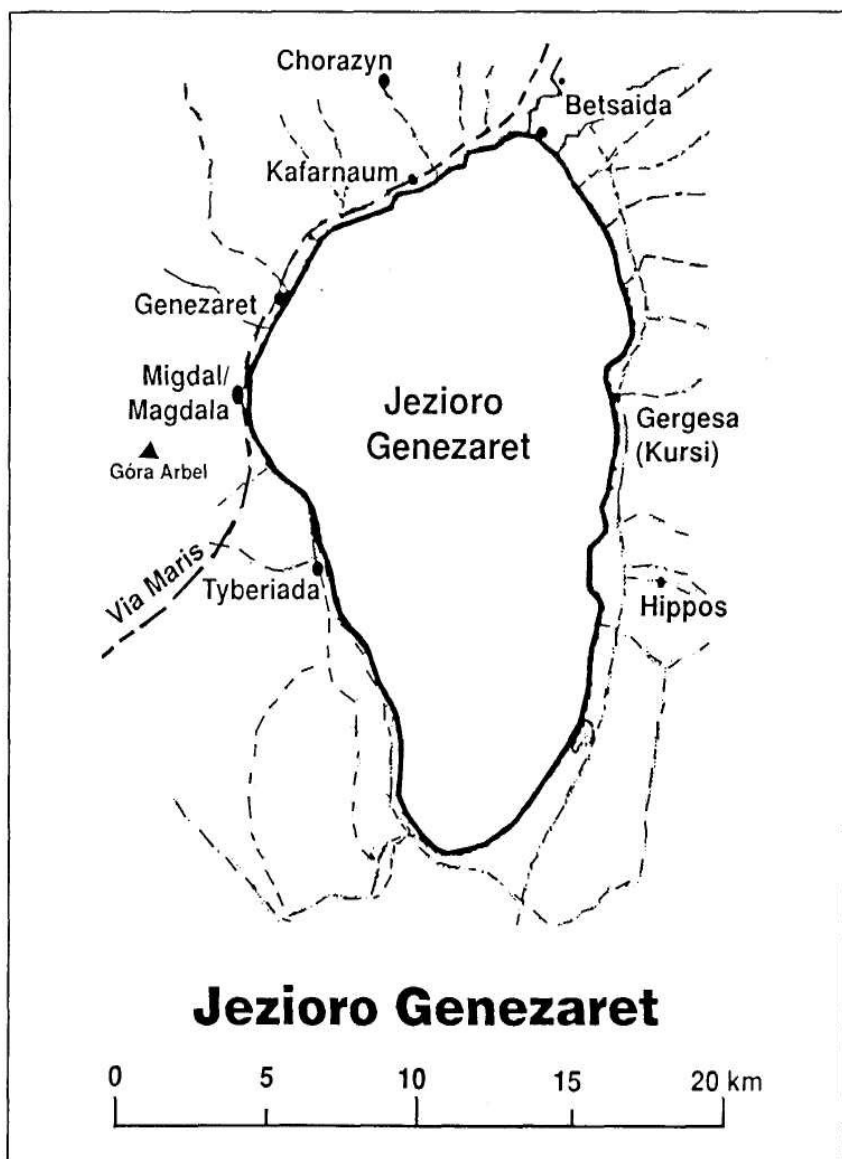
Rzeka Jordan

Jordan bierze swój początek u stóp góry Hermon (3000 m n.p.m) Tworzą ją trzy łączące się ze sobą strumienie. W czasach starożytnych te trzy rzeki wpływały niezależnie od siebie w błotnisty obszar znany jako jezioro Hule. Łączyły się w jedną rzekę dopiero po opuszczeniu terenów bagiennych, w odległości ok. 17 km na północ od Morza Galilejskiego. W minionych czasach bagna zostały osuszone i trzy strumienie łączą się ze sobą tworząc Jordan w odległości nie większej niż kilka kilometrów od miejsca swego powstania.

Dolina Hule

Dolina ta jest częścią Wielkiej Doliny Szczelinowej, ciągnącej się od gór Libanu do Zatoki Elat (Aqaba) na południu. Dolina położona jest ok. 100 m poniżej poziomu morza i w starożytności stanowiła rozległe tereny bagienne w czasie, gdy lawa wypływająca ze wzgórz Golan zatamowała bieg Jordanu. Poziom wody podniósł się bardzo szybko i woda zaczęła występować z brzegów powodując erozję postępującą w głąb skały bazaltowej.

Morze Galilejskie (Jezioro Tyberiadzkie, Jezioro Genezaret)

Jest to zbiornik świeżej wody, położony 228 m poniżej poziomu morza, długi na 20 km i sięgający w swoim najszerszym miejscu 12

km. Największa głębokość wynosi 67 m, a długość linii brzegowej liczy 54 km. W Starym Testamencie używano określenia Kinneret oznaczające „harfę”, co spowodowane było kształtem jeziora (4 Księga Mojżeszowa 34:11, Jozue 13:27). W Nowym Testamencie pojawia się także nazwa Jezioro Genezaret (Łukasz 5:1) lub, z uwagi na znaczące miasto położone na jego zachodnim brzegu, Jezioro Tyberiadzkie (Jan 6:1, 21:1). Obecnie używane jest określenie Jezioro Kinneret bądź Morze Galilejskie. Na jego brzegach znajdują się takie biblijne miasta jak Kafarnaum, Betsaida, Magdala i Tyberiada.

TYBERIADA

Tyberiada, położona na zachodnim brzegu Morza Galilejskiego i nazwana ku czci cesarza, została założona przez Heroda Antypasa w latach 18 - 22 n.e. jako stolica Galilei i Perei. Lokalizacja miasta została wybrana częściowo z powodu gorących źródeł siarkowych, służących jako uzdrowisko wykorzystywane do celów leczniczych przez urzędników rzymskich pracujących w mieście. Flawiusz relacjonuje, że miasto zostało zbudowane na starym cmentarzysku żydowskim, co czyniło to miejsce nieczystym według żydowskiego prawa. Herodowi Antypasowi udało się jednak zaludnić miasto biedotą, ludźmi pozbawionymi ziemi, wyzwolonymi niewolnikami i emerytowanymi żołnierzami.

Życie Chrystusa

Jan 6:1, 21:1 - miasto nadało nazwę Morzu Galilejskiemu. Nie ma żadnego zapisu o pobycie Jezusa w Tyberiadzie. choć odnośnik w Jana 6:23 może wskazywać na to miasto.

Obszar jest znany z uwagi na lecznicze, gorące źródła i fakt ten może wyjaśniać, dlaczego ogromne rzesze chorych ludzi przychodziły do Jezusa po uzdrowienie, gdy przebywał On w tym regionie.

Mateusz 11:20-24 - Jezus zapowiedział sąd nad kilkoma miastami położonymi nad Morzem Galilejskim – Chorazyn, Betsaida i Kafarnaum, i miast tych już nie ma. Nie ogłosił sądu nad Tyberiada, które to miasto istnieje do dzisiaj.

MORZE GALILEJSKIE

Okres Podbojów

4 Księga Mojżeszowa 34:11 - Łąncuch górski położony na wschodnim brzegu Morza

Kinneret (Galilejskiego) miał stanowić wschodnią granicę ziemi obiecanej.

Życie Chrystusa

Lukasz 5:4-11, Jan 21:6-8 - Na polecenie Chrystusa morze dwukrotnie wydało wielką ilość ryb.

Mateusz 8:1-4 - Jezus tutaj uzdrowił trędowatego.

Mateusz 8:23-27; Marek 4:35-41; Łukasz 8:26-40 - Wypędzone z człowieka opętanego demony weszły w 2000 świń, które rzuciły się do morza z jednego ze wzgórz położonych na wschodnim brzegu.

Mateusz 14:22-23; Marek 6:45-52; Jan 6:16-21 - Jezus idąc po wodzie przyszedł do znajdujących się w łodzi uczniów.

Jan 21 - Po swoim zmartwychwstaniu Jezus spotkał się nad brzegiem Morza Galilejskiego ze swymi uczniami.

KAFARNAUM

Nazwa Kafarnaum jest grecką transliteracją hebrajskiego słowa *Kefar Naham* – „Wioska Nahama”. Położone na północno-zachodnim brzegu Morza I Galilejskiego, Kafarnaum stało się znaczącym miastem w czasach Chrystusa. Jego mieszkańcy trudnili się rybołówstwem, a miasto położone było przy głównej drodze nadmorskiej, prowadzącej z Mezopotamii do Egiptu. Dawało | to możliwość sprawowania kontroli nad handlem. Jego znaczenie podkreślała obecność rzymskiego setnika i oddziału wojskowego (Mateusz 8:5-9), urzędu celnego (Mateusz 9:9) oraz wysokiej rangi dostojnika królewskiego (Jan 4:46).

Po odrzuceniu Chrystusa w Nazarecie (Mateusz 4:12-14), Kafarnaum stało się głównym ośrodkiem Jego służby w Galilei. To tutaj Jezus uczynił wielkie cuda i nauczał w synagodze. Kafarnaum znane jest z powodu zachowanej w dobrym stanie synagogi powstałej w końcu drugiego bądź trzeciego wieku naszej ery. Prowadzone wykopaliska archeologiczne odkryły strop wcześniejszej synagogi, na której miejscu zbudowano synagogę zachowaną do dnia dzisiejszego. Być może jest to ta synagoga, w której zwiastował Jezus. Odkryto także kościół bizantyjski

zbudowany na planie ośmiokąta. Położony jest nieopodal wzniesionego w pierwszym stuleciu domu, który uważany jest za dom Piotra (Mateusz 8:14).

Życie Chrystusa

Mateusz 4:13-16 - Jezus odrzucony w Nazarecie przeniósł się do Kafarnaum, które na 18-20 miesięcy uczynił centrum swojej działalności.

Mateusz 4:18-22; Marek 2:13-22 - Piotr, Andrzej, Jakub i Jan zostali powołani na uczniów.

Mateusz 9:9-13 - Jezus powołał Mateusza (Lewiego) pobierającego podatek lub cło wprost z miejsca jego pracy w Kafarnaum. Cło było pobierane od podróżnych wędrujących z Mezopotamii i Damaszku przez Kafarnaum na wybrzeże i do Egiptu.

Marek 1:21-34; Łukasz 4:31-41 - Jezus nauczał tutaj w synagodze, uzdrowił człowieka opętanego przez demona, a także uzdrowił teściową Piotra i wiele innych osób.

Mateusz 8:5-14; Łukasz 7:1-10 - Jezus uzdrowił sługę setnika rzymskiego. Kafarnaum było rzymskim ośrodkiem militarnym; pewien oficer rzymski zbudował tutaj synagogę dla Żydów.

Mateusz 9:1-8; Marek 2:1-12; Łukasz 5:17-26 - sparaliżowany mężczyzna został I spuszczonej przez dach i uzdrowiony przez Jezusa.

Mateusz 9:18-26; Marek 5:22-43; Łukasz 8:40-56 - Jezus wzbudził z martwych córkę Jaira i uzdrowił kobietę cierpiącą na krwotok.

Jan 4:46-54 - uzdrowienie syna dworzanina królewskiego.

Mateusz 9:27-35; 12:22-45; Marek 3:20-22; Łukasz 11:14-26 uzdrowienie dwóch ślepców oraz głuchego opętanego przez demona.

Mateusz 8:16-19; 9:36-38 - wielkie tłumy chorych przychodziły do Jezusa, a On je uzdrawiał. Więcej cudów Jezusa zostało dokonanych tutaj niż w jakimkolwiek innym mieście, a jednak Kafarnaum nie uwierzyło (por. Mateusz 11:23-24).

BETSAIDA

Miasto Filipa, Andrzeja i Piotra (Jan 1:44; 12:21), którzy w okresie późniejszym przeprowadzili się do Kafarnaum, było małą wioską rybacką położoną na północno-wschodnim brzegu Morza Galilejskiego. W czasach Nowego Testamentu była ściśle połączona z Julią (miejscem położonym ponad 3 km od brzegu), któremu tetrarcha Filip nadał status *polis*

(miasta) i nazwał imieniem córki Augusta. Betsaidę z Julią łączyła wybudowana przez Rzymian droga. W tym miejscu Jezus uzdrowił ślepeca (Marek 8:22). Miasto później ostro napomniął za brak wiary (Mateusz 11:21). W pobliżu Betsaidy, w Julii. Jezus nakarmił 5000 ludzi (Łukasz 9:10-17).

CHORAZYN

Miasto położone jest na wzgórzach Galilei, zaledwie 3 mile na północ od Kafarnaum. Jezus uczynił tam wiele cudów, jednak ludzie nie nawrócili się i zostali ostro napomniani za swój brak wiary (Mateusz 11:20-21)

HERMON

Okres podbojów

Jozue 11:3, 17; 12:1, 5; 13:5, 11 - Góra Hermon stanowiła północne granice podbojów terytorialnych Jozuego.

Zjednoczone Królestwo

Psałm 42:6; 89:12; 133:3; Pieśń nad Pieśniami 4:8 - wymieniana w tekstach poetyckich z uwagi na swoją wysokość i piękno.

Życie Chrystusa

Mateusz 17:1-9; Marek 9:2-9; Łukasz 9:28-37 - Wielu uważa, że góra Hermon była górą Przemienienia z uwagi na jej wysokość (Mateusz 17:1 i Marek 9:2 mówią o „wysokiej górze”, a góra Hermon liczy 3077 m n.p.m., co jest wielkością znaczącą w porównaniu z górą Tabor, wysoką na 614 m n.p.m. i tradycyjnie uważaną za górę przemienienia.

DAN

W czasach Starego Testamentu Dan było najbardziej na północ położonym miastem Izraela. Kiedy autorzy Pisma Świętego chcieli mówić o całym Izraelu (od północy na południe), używali określenia „od Dan aż po Beer Szebę” (patrz Księga Sędziów 20:1; 1 Księga Samuela 3:29; 2 Księga Samuela 3:10; 17:11; 24:2, 15; 1 Księga Królewska 4:25).

Okres Patriarchów

1 Księga Mojżeszowa 14:13-16 - Abraham uratował w tej okolicy życie Lota

Okres Sędziów

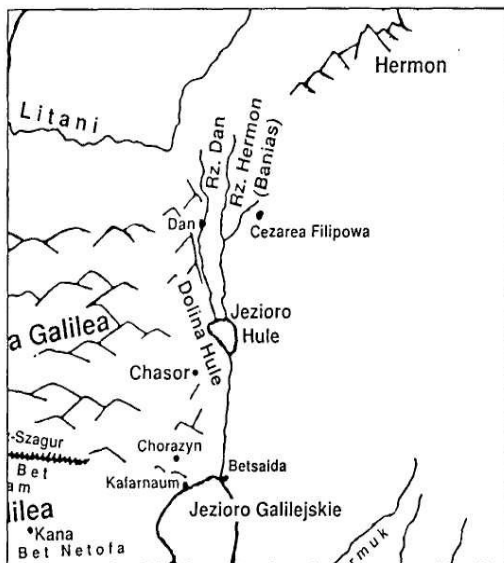
Księga Sędziów 18 - Pokolenie Dana nie było zadowolone z konieczności osiedlenia się w tym miejscu, co doprowadziło do oddawania przez nich czci bożkom.

Podzielone Królestwo

1 Księga Królewska 12:26-33 - Jeroboam, pierwszy król Izraela, sporządził złote cielce w Dan i Betelu w celu powstrzymania ludzi przed pójściem do Jerozolimy i tam oddawaniu Bogu czci.

2 Księga Królewska 15:29 - Miasto Dan podzieliło los Izraela, gdy lud został uprowadzony do niewoli w Asyrii.

CEZAREA FILIPOWA

Cezarea Filipowa, położona na południowych zboczach góry Hermon w górnym biegu rzeki Hermon (inaczej Banias – jedno z najważniejszych źródeł Jordanu), jest miejscem, w pobliżu którego Piotr wyznał Jezusowi „Tyś jest Chrystus, Syn Boga żywego” (Mateusz 16:16). Po raz pierwszy nazwa miasta wymieniona jest jako Panion (Panias), gdzie Antioch III odniósł zwycięstwo nad

Ptolemeuszem (198 r. p.n.e.). Tetrarcha Filip, syn Heroda Wielkiego uczynił z miasta swoją stolicę, zmieniając jego nazwę na Cezarea dla uczczenia albo Augusta, albo Tyberiusza. Dla odróżnienia od Cezarei położonej nad Morzem Śródziemnym, miasto nazywano Cezareą Filipową.

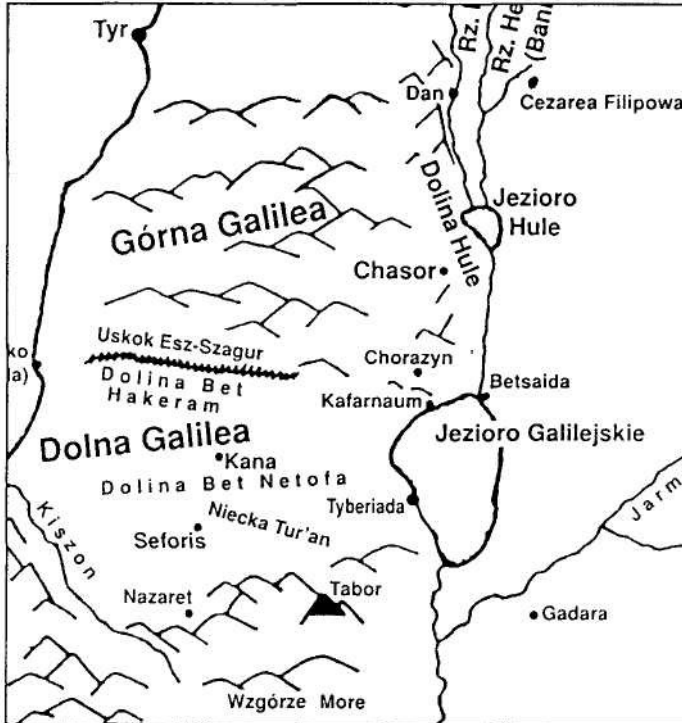
Życie Chrystusa

Mateusz 16:13; Marek 8:27 - północna granica służby Chrystusa.

Mateusz 16:13-16; Marek 8:27-30; Łukasz 9:18-21 - w odpowiedzi na pytanie Jezusa, „Za kogo ludzie uważają Syna Człowieczego?”, Piotr wyznał, że Chrystus jest Bogiem.

CHASOR

W

Starym Testamencie Chasor posiadał tak istotne znaczenie, jak Kafarnaum w Nowym Testamencie. Miasto było strategicznie położone na dogodnych do obrony wzgórzach obejmujących z obu stron Drogę Via Maris w miejscu jej najmniejszej odległości od rzeki Jordan, 17 km na północ od Morza Galilejskiego. Miasto posiadało część położoną wyżej (o powierzchni 10 hektarów), oraz położoną niżej (o powierzchni blisko 81 hektarów). Było to zatem największe miasto zbudowane na terenach Palestyny we wczesnym okresie biblijnym. Stanowiło pierwszą linię obrony przed atakiem armii zbliżających się od strony północnej. Strzegło także szlaków handlowych, w tym Via Maris. i z tego powodu było miejscem pobierania opłat celnych i podatków.

Okres podbojów

Księga Jozuego 11:1-13 - Jozue zdobył miasto i spalił je. W tym okresie posiadało około 40 tysięcy mieszkańców i było największym miastem w całym kraju.

Okres Sędziów

Księga Sędziów 4:5 - Chasor został odbudowany za rządów Jabina sprawującego przez 20 lat kontrolę nad północną częścią Izraela. Był to Boży sąd nad Izraelem za jego grzechy: „Pan wydał ich w ręce Jabina, króla Kanaanu, który panował w Chasor (Księga Sędziów 2). Pod wodzą Debory i Baraka Izrael odniósł wielkie zwycięstwo w dolinie Jezreel nad Syserą, dowódcą wojsk Jabina.

Zjednoczone Królestwo

1 Księga Królewska 9:15 - podczas swoich rządów Salomon odbudował Chasor, aby strzegło północnego podejścia do ziemi izraelskiej. Podobnie jak inne ufortyfikowane miasta Salomona - Megiddo i Gezer, Chasor posiadało skomplikowany system zaopatrzenia w wodę oraz kilka bram strzegących wejścia do miasta. W 2 Księdze Królewskiej 15:29 znajduje się najpóźniejszy odnośnik biblijny do Chasor, dotyczący zdobycia miasta przez Tiglat-Pilesera III w roku 732 p.n.e.

BET-SZEAN (SCYTOPOLIS)

Starożytne miasto Bet-Szean było usytuowane na skrzyżowaniu dwóch dolin – wschodniego przedłużenia Jezreel (Charod) i doliny Jordanu. Ze względu na swe strategiczne położenie kontrolowało ruch z północy na południe przez dolinę Jordanu i szlak ze wschodu na zachód pomiędzy Jezreel i Transjordaną. Miejscowość ta jest wspomniana w egipskich źródłach z okresu panowania Tutmosisa III (XV w. p.n.e.). Bet-Szean było jednym z miast kananejskich, które nie zostały zdobyte przez Izraelitów w podbojów (Księga Sędziów 1:27).

Bet-Szean posiadał dobrą glebę oraz obfitość wody; dobre warunki klimatyczne sprzyjały obfitym plonom. Jeden z mędrców izraelskich powiedział: „Jeśli ogród Eden znajduje się w Izraelu, to wejściem do niego jest Bet-Szean”.

Mimo swego idealnego położenia strategicznego i rolniczego, miasto BetSzean zostało opuszczone ok. roku 700 p.n.e. i ponownie zamieszkane dopiero w okresie hellenistycznym, kiedy to stało się sławne jako Scytopolis (miasto Scytów). Największy rozkwit miasta miał miejsce,

kiedy zostało zajęte przez Pompejusza w 63 r. p.n.e. i zostało stolicą Dekapolis, chociaż było jedynym miastem położonym na zachód od Jordanu.

Wykopaliska w Bet-Szean doprowadziły do odkrycia 18 różnych okresów w dziejach miasta. Jednym z nich był okres obecności Egipcjan (1400 - 1200p.n.e.), którzy zbudowali szereg świątyń na cześć różnych bogów, włącznie z bogiem Mekal nazwanym na inskrypcji dedykacyjnej „Panem Bet-Szean”. Miejsce to słynie również z najlepiej zachowanego w Palestynie rzymskiego teatru.

Okres podbojów

Księga Jozuego 17:11, 16; Sędziów 1:27 - Bet-Szean przypadł w dziale plemieniu Manassesza, lecz nie potrafili oni wypędzić stamtąd Kananejczyków, gdyż „wszyscy Kananejczycy, którzy mieszkają na równinie mają żelazne wozy, zarówno ci w Bet-Szean jak i ci w dolinie Jezreel" (Księga Jozuego 17:16).

Zjednoczone Królestwo

1 Księga Samuela 31:10-12 - po pokonaniu Saula i jego synów na górze Gilboa, Filistyni powiesili ich ciała na murach Bet-Szeanu.

1 Księga Królewska 4:12 - Dawid najwyraźniej wszedł w posiadanie miasta w miarę m rozszerzania się jego królestwa w kierunku północnym. W imieniu Salomona władzę nad Bet-Szean, Megiddo i Jezreel sprawował Baana, syn Achiluda.

Życie Chrystusa

Scytopolis było jednym z głównych miast Dekapolis (Dziesięciogrodzia) – związku 10 miast posiadających grecką kulturę i system sprawowania rządów.

DOLINA JORDANU

Dolina Jordanu zaczyna się na północy, w pobliżu źródeł rzeki na Górze Hermon. Dwoma najważniejszymi źródłami rzeki Jordan są te, które mają swój początek w Banias (Cezarea Filipowa) u podnóża góry Hermon oraz wypływające spod Tel Dan. Oba strumienie powstają z topniejącego na szczycie góry Hermon śniegu. Są one lodowato zimne i krystalicznie czyste.

Część doliny rzeki Jordan położona najbardziej na północ nosi nazwę *Niecka Hule*. Jest to obszar znajdujący się pomiędzy źródłami Jordanu a

Morzem Galilejskim, nisko położony i otoczony wysokimi górami. W swej południowej części (tuż nad Morzem Galilejskim), dolina zamknięta jest wylaną na powierzchnię lawą, noszącą nazwę *Rosz Pinna*. Bazaltowa tama spowodowała wylew wód Jordanu i powstanie terenów bagiennych znanych pod nazwą Jezioro Hule. W czasach współczesnych obszary te stanowią ziemię uprawną najwyższej klasy z dawno osuszonymi terenami podmokłymi, lecz w czasach starożytnych pełne komarów bagniska były ogromną przeszkodą w podróżowaniu. Droga prowadziła podnóżami gór, wijąc się poprzez Rosz Pinna. Strategicznie położone miasto Chasor strzegło tego wąskiego przystępu do Morza Galilejskiego. Miasto sprawowało także kontrolę nad północnym wejściem do Palestyny wzdłuż Via Maris. W całej historii Izraela odgrywało one znaczącą rolę.

Poniżej Rosz Pinna, dolina rzeki Jordan otwiera się, przechodząc w *Morze Galilejskie*. Jezioro otacza wąska, lecz urodzajna równina, okolona ze wszystkich stron wysokimi górami. Głębokie wąwozy przecinające góry powodują, że nad jeziorem pojawiają się wiejące z ogromną prędkością wiatry.

Warunki geograficzne panujące wokół Morza Galilejskiego uczyniły z tego obszaru miejsce o strategicznym znaczeniu. Od północy wzdłuż Rosz Pinna prowadziła Via Maris. Droga w późniejszym swym biegu obejmowała jezioro wzdłuż jego północno-zachodniej granicy, unikając w ten sposób Wadi Amud, głębokiego wąwozu rozciągającego się na północny-zachód od Morza Galilejskiego i uniemożliwiającego podróż w kierunku zachodnim. Zarówno w Starym jak i w Nowym Testamencie ten wąski pas ziemi był uważany za posiadający ogromne znaczenie dla handlu. Łącuch górski rozdzielał się na górze Arbel i wtedy Via Maris odsuwała się od Morza Galilejskiego, biegnąc w kierunku doliny Jezreel.

Notes:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

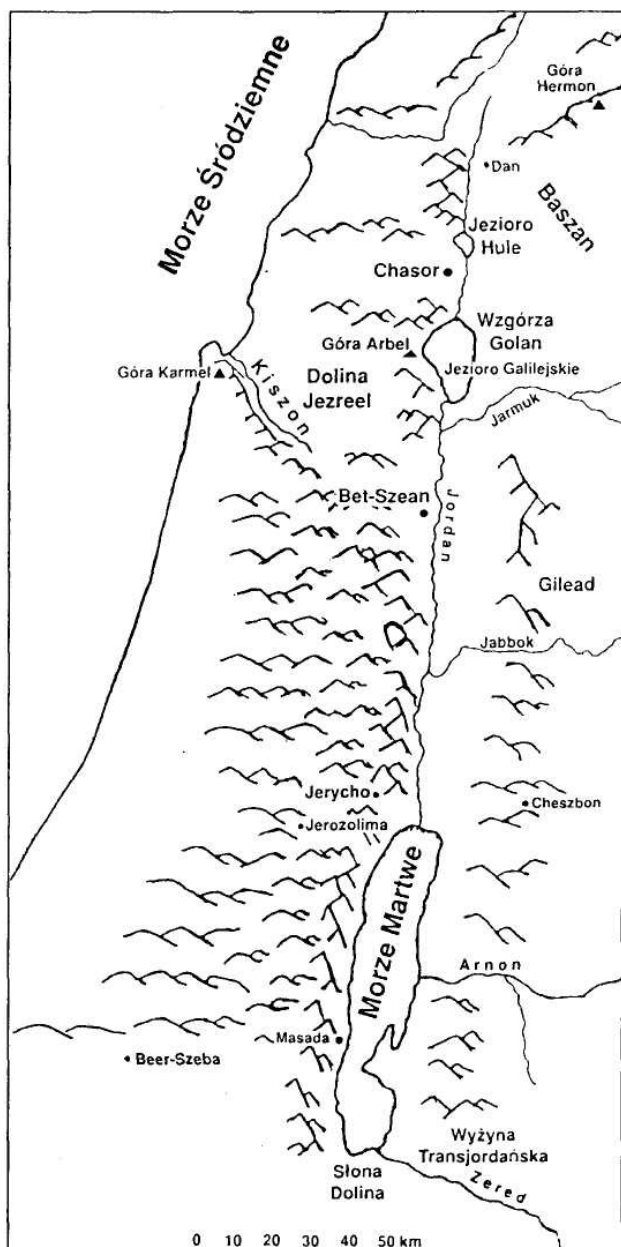
.....

.....

.....

.....

.....
.....

Obszar od Morza Galilejskiego po Morze Martwe to *Dolina Jordanu* właściwa. W czasach starożytnych ta licząca 120 km długości ziemia była gęsto pokryta roślinnością, w tym dżunglą tropikalną. W dzisiejszych czasach nazwę Araba używa się jedynie w odniesieniu do terenów położonych na południe od Morza Martwego, lecz w okresie starożytności określenie to stosowano zarówno do właściwej Doliny Jordanu (5 Księga Mojżeszowa 1:1, 7; 3:16-17; 4:48-49 11:30; Księga Jozuego 12:1-3; 18:18-19; 2 Księga Królewska 25:4) jak i do obszarów położonych poniżej Morza Martwego (5 Księga Mojżeszowa 2:8). Mimo powstania w dolinie Jezreel kilku ośrodków miejskich (znaczące Bet-Szean na północy i Jerycho na południu), ziemia ta nie sprzyjała osadnictwu. Wręcz przeciwnie, często opisywana jest jako gęsto zarośnięta dżungla, zamieszkała przez dzikie zwierzęta (Jeremiasz 12:5; 49:19; 50:44). Teren Doliny Jordan opada 330 m poniżej szczytów gór leżących po obu jej stronach, a wody Jordanu wyłobiły wijącą się drogę w podłożu. Z tego powodu z wielu miejsc w dolinie rzeki nie można zobaczyć. Rzeka Jordan nie jest rzeką wywierającą ogromne wrażenie na człowieku. W istocie stanowi ona niewielki strumień, przez większą część roku szeroki na 8 m. Jej wody niosą duże ilości mułu, wymywanego z głębokich wąwozów po obu stronach doliny (2 Księga I Królewska 5:8-14).

WYŻYNA TRANSJORDAŃSKA

Najbardziej na północ wysunięta część Wyżyny Transjordańskiej to *Wzgórze Golan*. Obszar ten rozciąga się na południe od góry Hermon aż do rzeki Jarmuk. Zwyczajowo dzieli się go na dwie części Golan Górny oraz Golan Dolny. Nazwa *Golan Górny* odnosi się do obszaru wyżej położonego w pobliżu góry Hermon. Określenia *Golan Dolny* używa się w stosunku do bazaltowego płaskowyżu tuż na wschód od Morza Galilejskiego. Stary Testament dla opisanego terenu używa nazwy Baszan (5 Księga Mojżeszowa 4:43). Na przestrzeni dziejów ziemia ta znane były z urodzaju oraz dorodnych krów i byków (Psalmy 33:12; Ezechiel 39:18; Amos 4:1). Obszar ten włączany jest do przyrzeczonej Izraelowi przez Boga ziemi obiecanej (4 Księga Mojżeszowa 34:10-12; Ezechiel 47:18). Został on zdobyty przez Mojżesza i Izrael po pokonaniu Oga, króla Baszami (4 Księga Mojżeszowa), a następnie przydzielony w dziedzictwie połowie plemienia Manasses (4 Księga Mojżeszowa 4:43; Jozue 17:1).

Na południe od rzeki Jarmuk znajdowała się ziemia *Gilead*. Jej obszar nie jest tak ściśle określony jak w przypadku wielu innych w Palestynie.

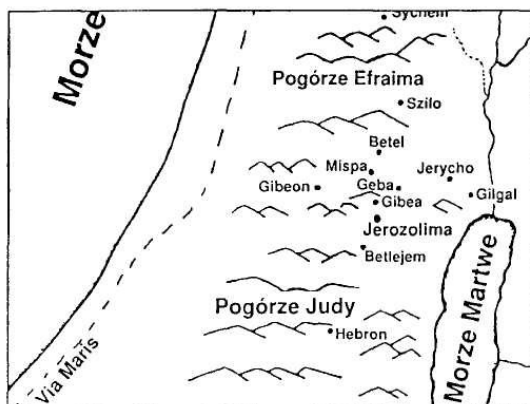
Jej granicę północną stanowiła rzeka Jarmuk, jednak granicy południowej nie wyznaczała natura. W czasach starożytnych granica ta przesuwiała się w zależności od wzajemnej siły narodów zamieszkujących tę ziemię. Ogólnie rzecz biorąc, w czasach pomyślnych najbardziej wysuniętym na południe miastem Gileadu był Cheszbón (położone około 25 km - na południowy-zachód od współczesnego Ammanu), a rzeka Arnon wytyczała południową granicę tego obszaru (4 Księga Mojżeszowa 21:13; Księga Sędziów 11:19-28). Miasto Cheszbón funkcjonowało zazwyczaj jako stolica regionu, jednak często granica przebiegała na północ od rzeki Arnon i bliżej Cheszbónu (4 Księga Mojżeszowa 21:26). Podobny problem z przemieszczaniem się granicy występował także na przebiegającej przez pustynię granicy wschodniej. W czasach siły narodu izraelskiego granicę przesuwno na wschód, lecz w okresach słabości pustynni nomadowie przybliżali ją do doliny Jordanu.

Pod względem geograficznym obszar Gileadu podzielony jest przez rzekę Jabbok. Na przestrzeni dziejów rzeka ta stanowiła poważną przeszkodę w podróżowaniu. Teren po obu stronach rzeki Jabbok jest pokryty górami i czasami określany jest jako Kopuła Gileadu. W czasach starożytnych zachodnie zbocza Gileadu powyżej doliny rzeki Jordan były pokryte gęstymi lasami (2 Księga Samuelowa 17:24-26; 18:6-9). Terytorium to zajmował Sychon, król Amorejczyków (4 Księga Mojżeszowa 21:21-26). Ziemia ta została przydzielona połowie plemienia Manassesza, plemieniu Rubena oraz plemieniu Gada (5 Księga Mojżeszowa 3:12); znajdowała się jednak *poza* granicami ziemi obiecanej Izraelowi. Od rzeki Jarmuk do Morza Martwego wschodnią granicę stanowiła rzeka Jordan (4 Księga Mojżeszowa 34:11-12; Ezechiel 47:18).

Na południe od Gileadu znajdowała się ziemia *Moab*. Zagadnienie granicy pomiędzy Gileadem a Moabem zostało wcześniej omówione, w uproszczeniu można jednak powiedzieć, że w przeważającej części okresu biblijnego granicę wytyczała rzeka Arnon w połowie długości Morza Martwego, po wschodniej jego stronie (4 Księga Mojżeszowa 21:13, 24; 5 Księga Mojżeszowa 2:9, 18, 24, 36; Księga Sędziów 11:21-22). Należy jednak pamiętać, że Moab na przestrzeni dziejów usiłował rozszerzyć swoje terytorium na północ, pragnąc wejść w posiadanie ziemi położonej w pobliżu Cheszbónu (Jeremiasz 48:1-2). Południowa granica ziemi Moabskiej była dokładniej określona. Zazwyczaj granicą południową była rzeka Zared, przecinająca równinę u południowego krańca Morza Martwego. Ziemia ta często znajdowała się pod kontrolą izraelską, nigdy jednak nie została przydzielona jako dziedzictwo dzieciom Izraela.

Od rzeki Zered po zatokę Aqaba rozciągała się ziemia *Edomu*. Na przeważającym obszarze jest to pustynia. Znaczenie ziemi Edomskiej wynikało z faktu przebiegania przez jej terytorium Drogi Królewskiej oraz połączeń wschód – zachód szlaków dochodzących do *Via Maris* i Egiptu. Góry wznoszące się na terenie Arabii utworzone są z czerwonego piaskowca nubijskiego i osiągają często wysokość ponad 1600 m. Z uwagi na wąskość szlaków podróźnych, strzeżonych wysokimi skałami, ziemia ta posiada znakomite, naturalne warunki obronne. Stosunkowo niewielka armia była w stanie obronić ziemię przed przeważającymi liczebnie wrogami. Zarówno Edom jak i Judea doświadczyły w swojej historii wielu konfliktów, dążąc do objęcia w posiadanie szlaków handlowych przebiegających przez Edom i południową Judeę.

JERYCHO

Na podstawie wykopalisk archeologicznych naukowcy twierdzą że w Jericho cywilizacja istniała od około 7500 roku p.n.e. Jest to najstarsze ufortyfikowane miasto świata. Pod względem strategicznym zdobycie miasta było

niezwykle istotne, gdyż dawało wejście do dolin prowadzących do pokrytej wzgórzami krainy. O mieście można mówić w trojakim kontekście: starożytne Jericho zdobyte przez Jozuego, Jericho czasów Nowego Testamentu odbudowane przez Heroda Wielkiego, oraz Jericho współczesne

Okres Podbojów

Księga Jozuego 2 – Rachab przyjęła i ukryła w swoim domu szpiegów.
Księga Jozuego 6 – Jozue zdobył Jericho dzięki trwającym siedem dni marszom wokół miasta.

Podzielone Królestwo

1 Księga Królewska 16:34 – Jerycho zostało odbudowane za czasów Achaba, króla Izraela. Jego budowniczy złożył w ofierze bożkom dwóch swoich synów, usiłując zdobyć przychylność bożków w wykonywaniu tego zadania.

2 Księga Królewska 2:4-22 - Tu swoją służbę sprawowali Eliasz i Elizeusz. Elizeusz uzdrowił w Jerycho złą wodę.

Życie Chrystusa

Herod Wielki odbudował miasto w odległości około 2,5 km na południe od starotestamentowego Jerycha. Miasto pełniło rolę jednego z pałaców zimowych Heroda.

Mateusz 4; Marek 1:12-13; Łukasz 4 - Jezus był kuszony przez szatana na pustyni Judzkiej. Tradycyjnie uważa się, że kuszenie Jezusa miało miejsce na położonej w pobliżu miasta Górze Kuszenia.

Łukasz 19:1-27 - Tutaj nawrócił się Zacheusz.

Mateusz 20:29-34; Marek 10:46-52; Łukasz 18:35-43 - Chrystus uzdrowił tutaj ślepego Bartymeusza i jego towarzysza.

Notes:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

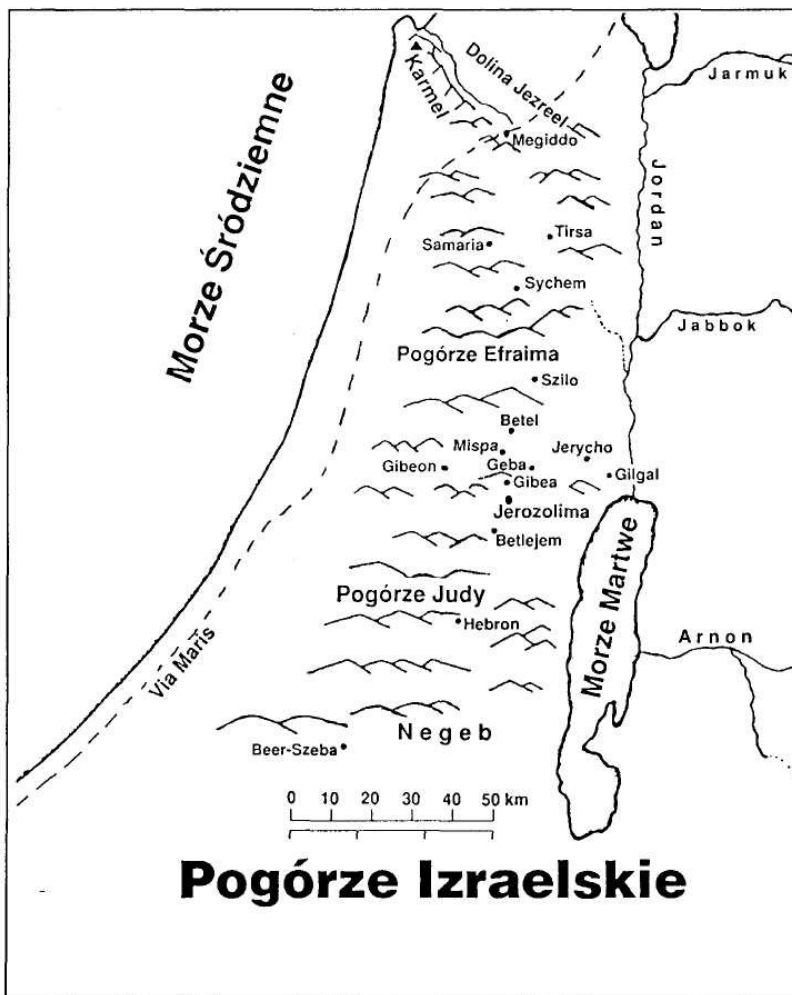
.....

.....

.....

.....

PLASKOWYŻ ZACHODNI

„Kęgosłup” Palestyny tworzy pasmo wzgórz, rozciągające się na ogół (ale nie zawsze) w środkowej części kraju, z północy na południe. W zdecydowanej większości obszar ten zbudowany jest z twardego wapienia. Wapień znajdował się w korytach rzek a ludzie formowali go w tarasy. W istocie obszar ten można nazwać ziemią upraw rolnych usytuowanych na tarasach. Kraina ta dzieli się na kilka regionów, każdy z nich zostanie oddzielnie opisany – poruszając się z południa na północ.

Obszar wzgórz rozciągający się na południe od Hebronu po północne krańce Jerozolimy (42 km) nazywany jest *Plaskowyżem Judzkim*. (Jozue 11:21; 20:7; 21:11; 2 Księga Kronik 27:4; Łukasz 1:39, 65). Na tym pasie ziemi zamieszkiwała większość ludności królestwa Judy. Obszar ten jest w istocie wąskim pasmem wypiętrzonego wapienia, zwanego *Łukiem Judzkim*. Najwyższe szczyty osiągają wysokość 1000 m n.p.m. To stosunkowo duże wyniesienie oraz gwałtowne opadanie zboczy zarówno w kierunku wschodnim jak i zachodnim spowodowało powstanie głębokich dolin po obu stronach wzgórz. Z tego powodu podróżowanie w kierunku północ – południe ograniczało się praktycznie do linii działu wodnego, przebiegającego wzdłuż linii szczytów. Ta położona wewnątrz łađu droga odgrywała znaczącą rolę w historii Izraela i czasami była nazywana *Drogą Patriarchów*. Trzy główne miasta tej górzystej krainy leżały wzdłuż wspomnianego szlaku: Jerozolima, Betlejem oraz Hebron.

Na północ od Jerozolimy tereny górzyste ustępują czasowo stosunkowo równemu płaskowyżowi. Ten drugi region krainy wzgórz znany jest jako *Środkowy Płaskowyż Beniamina*. W Starym Testamencie terytorium to było określane zazwyczaj jako „ziemia Beniamina” (1 Księga Samuela 9:16; 13:15-16; 2 Księga Samuela 2:9; 21:14; 2 Księga Kronik 11:10,12,23; 15:8; Jeremiasz 32:8, 44; 33:13; 37:12). Swoją nazwę zawdzięcza faktowi przydzielenia części tej ziemi plemieniu Beniamina. Głównymi miastami tego płaskowyżu były Gibeon (miasto rodzinne Saula, 1 Księga Samuela 10:26), Gibeon, Geba, Mispa oraz Rama (miasto rodzinne Samuela, 1 Księga Samuela 1:19-20). Jest także rzeczą właściwą zaliczenie do tego regionu miasta Betel, choć Betel nigdy nie stanowił części dziedzictwa plemienia Beniamina. Płaskowyż jednak sięga aż po Betel, gdzie ponownie przeobraża się w pełne urwisk góry Efraima. Mimo swego niewielkiego obszaru, ziemia ta odgrywała ważną rolę w czasach Starego Testamentu. Szacuje się, że 50% wydarzeń opisanych w Starym Testamencie rozgrywało się na tym terenie. Dlaczego był on aż tak znaczący? Odpowiedź ukryta jest w położeniu geograficznym tej ziemi. Przez nią bowiem przebiegają główne szlaki prowadzące do pokrytej wzgórzami krainy z Jerycha oraz z Szeferli (niskie wzgórza na zachodzie). Szlaki te biegnęły poprzez tereny najbardziej ku temu sprzyjające pod względem topograficznym.

Kraina wzgórz rozciągająca się tuż na północ od Betelu aż do doliny Jezreel nazywana jest *Krainą Wzgórz Efraima*. Jest to dogodnie położony pod względem obronnym obszar przydzielony plemieniu Efraima i połowie plemienia Manasses, a nazwę swoją zawdzięcza najbardziej

znaczącemu plemieniu (Księga Jozuego 17:15; 19:50; 20:7; 21:21; 24:30, 33; 2 Księga Samuela 20:21). Ziemię tę określano także jako pogórze Izraela (Księga Jozuego 11:21). Warto zauważyć, że niewiele wiadomo o tej krainie za czasów Starego Testamentu. Mogło to być spowodowane dwoma czynnikami: (1) teologiczne podejście pisarzy Starego Testamentu prowadziło ich do zwracania szczególnej uwagi wydarzenia dotyczące południowego królestwa Judy. Z tego powodu znaczna część historii i geografii dotyczącej Efraima nie pasowała do celów przez nich realizowanych. (2) Warunki geograficzne ograniczały możliwość podróżowania i dlatego bardzo mało prawdziwie istotnych wydarzeń miało tutaj miejsce. Wzgórza były tak dotknięte erozją, że szlaki podrózne nie mogły zostać jednoznacznie wytyczone. Prowadziły one wzdłuż pełnych zakrętów, zdradliwych ścieżek leżących na górskich zboczach. Nieprzypadkowo zatem niektóre z tych obszarów określano jako „skraj pogórze efraimskiego” (Księga Sędziów 19:1, 18).

Na szczególną uwagę zasługują dwa główne regiony Efraima. Pierwszym jest Szilo tuż na północ od Betelu. Położony był na pogórze Efraima z dala od głównego szlaku prowadzącego z północy na południe, jednak zyskał na znaczeniu z uwagi na usytuowanie w tym miejscu Namiotu Zgromadzenia przez przybyłe do Kanaanu plemiona izraelskie (Księga Jozuego 18:1). Region drugi przewyższa pod względem znaczenia wszystkie pozostałe w Efraimie, a jest to obszar leżący wokół Sychem. Ziemia ta posiadała znaczenie już za czasów patriarchów i ta sytuacja nie uległa zmianie w całej historii Izraela. Powodem tego było jej położenie geograficzne. Jeżeli obszar położony wokół Środkowego Płaskowyżu Beniamina można nazwać bramą Judy, to ziemia wokół Sychem może być nazwana bramą Efraima.

Notes:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

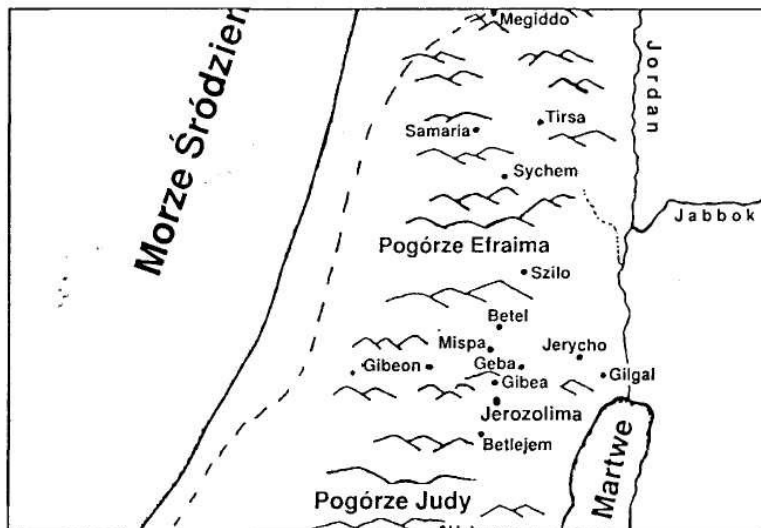
.....

.....

.....

NIKTÓRE MIASTA NA POGÓRZU WOKÓŁ JEROZOLIMY

GIBEON

Okres Podbojów

Księga Jozuego 9-10 - Gibeonici podstępem wyłudziły przymierze, pozwalające im pozostać w ziemi i żyć jako słudzy Izraela. Gibeon został zaatakowany przez pięciu królów południowego Kanaanu po dowiedzeniu się o traktacie pokojowym zawartym przez Gibeonitów z Izraelem. Jozue wyruszył ze swą armią z Gilgal a następnie zaatakował i pokonał armie otaczające Gibeon.

Księga Jozuego 21:17 – Gibeon wraz z otaczającą ziemią został przyznany Lewitom jako jedno z ich 48 miast położonych w ziemi izraelskiej.

Zjednoczone Królestwo

2 Księga Samuela 2:12-17 - Nad stawem gibeońskim spotkały się siły Joaba i Dawida z siłami Abnera i Iszboszeta. Zwycięstwo odnieśli sprzymierzeńcy Dawida.

1 Księga Królewska 3:4; 2 Księga Kronik 1:3-13 - W Gibeonie Salomon złożył ofiarę Panu i prosił o mądrość. Bóg obiecał mu mądrość na równi z bogactwem i sławą. 1 Księga Kronik 16:37-43; 21:28-30 - W Gibeon znajdował się Namiot Zgromadzenia; dlatego tam poszedł Salomon oddać chwałę Bogu zanim zbudował świątynię w Jerozolimie (1 Księga Królewska 3:4).

Królestwo Judy

Księga Jeremiasza 28:1 – z Gibeonu pochodził Chananiaś, fałszywy prorok, który występował przeciwko Jeremiaszowi.

Niewola Babilońska

Księga Jeremiasz 41:12 - Jeremiasz oraz inni uprowadzeni z Mispy zostali uratowani u wielkich wód pod Gibeonem.

MISPA

W Biblii co najmniej pięć różnych miast i miasteczek określonych jest mianem „Mispa”, które oznacza „wieża strażnicza”. Są nimi:

- (a) Mispa w Gileadzie w Transjordanii (współcześnie w północnej Jordanii), gdzie Jakub i Laban zawarli przymierze (1 Księga Mojżeszowa 31:23-49) i prawdopodobnie gdzie w okresie późniejszym mieszkał sędzia Jefte (Księga Sędziów 11:1, 29, 34);
- (b) Mispa w Galilei u podnóża góry Hermon (Księga Jozuego 11:2, 8);
- (c) Mispa w Judzie, położona w pobliżu Lakisz (Księga Jozuego 15:38-39);
- (d) Mispa w Moabie, współcześnie środkowa Jordania, gdzie Dawid zaprowadził swoją rodzinę ochraniając ją przed królem Saulem;
- (e) Mispa w ziemi Beniamina. To ostatnie miasto jest jednym z najznamienitszych w Starym Testamencie i na nim się tutaj skoncentrujemy

Okres podbojów

Księga Jozuego 18:26 – Mispa była jednym z miast przydzielonych plemieniu Beniamina

Okres Sędziów

Księga Sędziów 21:11 – w Mispie zgromadził się cały Izrael, aby osądzić grzech ludzi z Gibei. To wydarzenie doprowadziło do tragicznej wojny domowej opisaney w Księdze Sędziów 20:21.

1 Księga Samuela 5:12 – Samuel wezwał cały Izrael do Mispy na zgromadzenie narodowe, którego celem było odnowienie przymierza z Bogiem. Bożą odpowiedzią było danie Izraelowi wielkiego zwycięstwa nad atakującymi Filistyńczykami.

Zjednoczone Królestwo

1 Księga Samuela 11:10-27 – Samuel ponownie wezwał Izraela do Mispy, aby byli świadkami wyboru Saula na pierwszego króla Izraela

Podzielone Królestwo

1 Księga Królewska 15:16-22; 2 Księga Kronik 16:1-10 – Mispa została ufortyfikowana przez Ase, króla judzkiego, aby strzegło Judeę przed atakami Baaszy, króla izraelskiego,

1 Księga Królewska 15:16-22; 2 Księga Kronik 16,1-10 – Mispa została ufortyfikowana przez Ase, króla Judzkiego, aby broniła Judy przed atakami króla Izraela, Baszy

Niewola Babilońska

Księga Jeremiasza 40-41 - po zniszczeniu Judy Mispa stała się siedzibą rządu. Na zarządcę Mispy wyznaczony został Gedaliasz, a Jeremiasz otrzymał pozwolenie zamieszkania u niego. Okres ten kończy się zabiciem Gedaliasza przez Ismaela, który pojmał wszystkich mieszkańców w niewolę i zmusił do opuszczenia Mispy (patrz także uwagi pod hasłem „Gibeon”),

BETANIA

Położona po wschodniej stronie Góry Oliwnej

Życie Chrystusa

Jan 11:1; Marek 14:3 - tutaj mieszkali Maria, Marta i Łazarz.

Mateusz 21:17; Marek 11:11; Łukasz 10:38-42 - gdy Jezus przebywał w Judei, mieszkał w Betanii; tu Maria siedziała u Jego stóp, podczas gdy **Marta** usługiwała.

Jan 11:1-44 - Jezus wzbudził Łazarza z martwych.

Mateusz 26:6-13; Marek 14:3-9; Jan 12:1-8 - w domu Szymona trędowata Maria namaściła Jezusa drogim olejkiem.

Marek 11:1-11; Łukasz 19:29-40 - Jezus poprosił dwóch ze swoich uczniów, aby przyprowadzili osłę.

Mateusz 21:17-22; Marek 11:12-14 - Jezus tutaj przeklął drzewo figowe niewydające owoców.

BETLEJEM

Okres Patriarchów

1 Księga Mojżeszowa 35:16-20; 48:7 - Tuż poza granicami Betlejem znajduje się grób Racheli, żony Jakuba i matki Józefa i Beniamina. Rachel zmarła podczas porodu Beniamina.

Okres Sędziów

Księga Rut - Historia Rut i Boaza miała tutaj miejsce.

Zjednoczone Królestwo

1 Księga Samuela 16:1-14; 17:12 - W Betlejem urodził się Dawid, gdzie też został namaszczonej przez Samuela na króla Izraela.

1 Księga Samuela 17:12-58 - Dawid był pasterzem trzód w Betlejem i stąd wyruszył do doliny Elah, gdzie zabił Goliata

2 Księga Samuela 23:13-17 - Podczas ucieczki przed królem Saulem, Dawid zapragnął napić się wody ze studni betlejemskiej.

Podzielone Królestwo

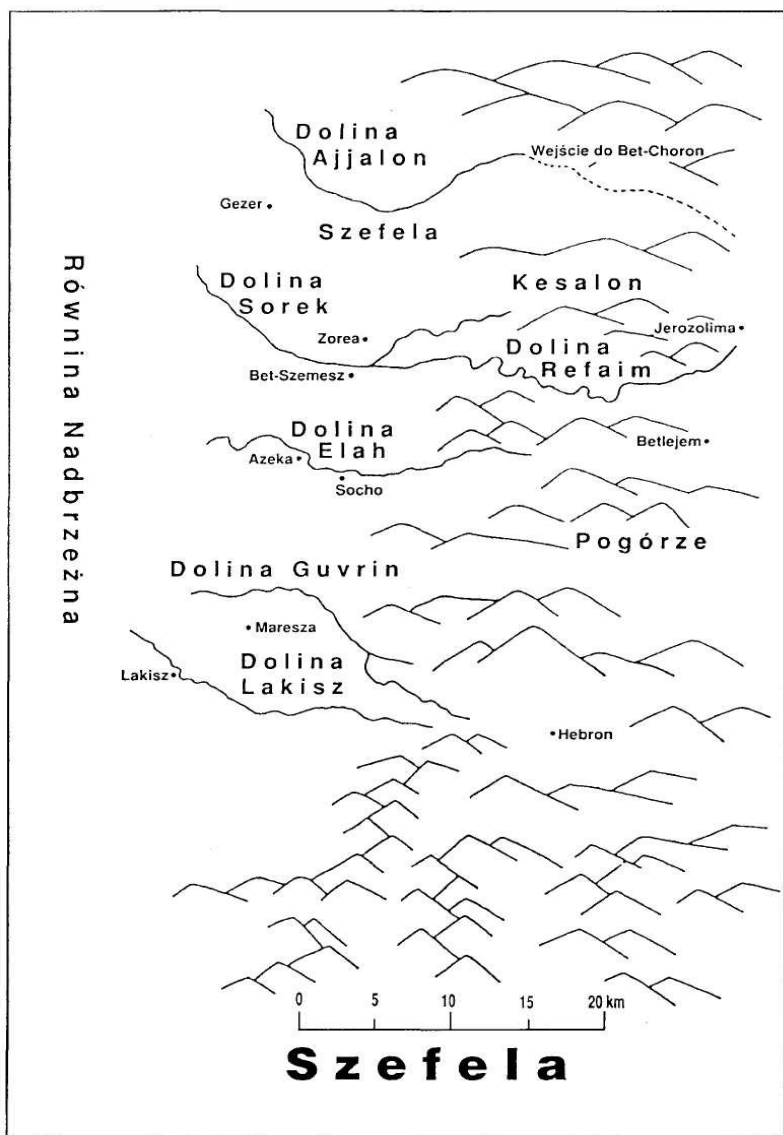
Księga Micheasza 5:2 – Mesjasz ma się narodzić w Betlejem.

Życie Chrystusa

Łukasz 2:1-7 - Jezus narodził się w Betlejem spełniając proroctwo Micheasza. **Łukasz 2:8-20** - Pasterze złożyli wizytę maleńkiemu Jezusowi.

Mateusz 2:1-12 - Trzej mędrcy, prowadzeni przez gwiazdę, przyszedli do Jezusa i oddali Mu cześć.

Mateusz 2:13-18 - Józef uciekł z Betlejem z Marią i Jezusem do Egiptu unikając okrucieństwa Heroda, który chcąc zgładzić Mesjasza rozkazał zabić w Betlejem i okolicy wszystkie dzieci do drugiego roku życia.

SZEFELA

Słowo Szefera pochodzi od hebrajskiego czasownika *shaphal* oznaczającego „być nisko”. Szefera położona pomiędzy Równiną Nadbrzeżną Filistei, a Pogórzem Judzkim, składa się z pasa wzgórz o szerokości 17-20 km i długości 75 km. Pagórki o łagodnych zboczach osiągają wysokość 500 m. Główne doliny pogorza przebiegają przez wschodnią część regionu, przechodząc w równinę nadbrzeżną. Szefera

posiada wyjątkowe cechy, charakterystyczne dla Judy. Nie ma w sąsiadującym rejonie pogórza Efraima terenów nizinnych dających się porównać z Szeffelą.

W Starym Testamencie znajduje się 20 odnośników do tego obszaru, tłumaczonego jako Szefera (2), pogórze (1), oraz nizina (17). Te odnośniki to 5 Księga Mojżeszowa 1:7; Księga Jozuego 9:1; 10:40; 11:2; 16 (2); 12:8; 15:33; Księga Sędziów 1:9; 1 Księga Królewska 10:27; 1 Księga Kronik 27:28; 2 Księga Kronik 1:15; 9:27; 26:10; 28:18; Księga Jeremiasza 17:26; 32:44; 33:13; Księga Abdiasza 10; oraz Księga Zachariasza 7:7.

Szefera w Judzie utworzona jest z miękkich wapieni eoceńskich. Wapień uległ erozji, tworząc niskie wzgórza oddzielone od siebie szerokimi dolinami. W dolinach znajduje się żyzna gleba namułowa (ziemia wymywana z okolic pogórza tutaj się osadzała), tworząc doskonale warunki zarówno do upraw rolniczych jak i podróżowania. W Szeferli większość dróg jak i działalności rolniczej ograniczała się do obszarów dolin. Pagórki pokryte są twardą skorupą grubości do 2 m, stwarzając poważne przeszkody w prowadzeniu prac agrarnych. Z tego powodu większość miast położonych jest na wzgórzach (gdyż ziemia nie nadawała się tam praktycznie do wykorzystania w inny sposób).

Na przestrzeni historii Ziemi Obiecanej, Szefera odgrywała strategicznie ważną rolę jako strefa buforowa pomiędzy Izraelem a terytorium Filistyńczyków. Uważano ją zatem za najwartościowszą część królestwa Judy. Choć mieszkańcy Judy usiłowali ufortyfikować Szeffelę, jednak w czasie ataku mocniejszego przeciwnika zazwyczaj szukali schronienia na bezpiecznych terenach górskich. Nawet w czasie sprawowania kontroli nad Szeffelą przez obce siły, wąskie doliny, „fosa” utworzona z kredy senoniańskiej oraz ufortyfikowane miasta zazwyczaj chroniły przed dalszą utratą terytorium judzkiego.

Najważniejszym szlakiem prowadzącym do Judy z równiny nadbrzeżnej była *Dolina Ajalon*. Dawała dobre połączenie z wyniesieniem Bet-Choron (Księga Jozuego 10:10-15), przez które przebiegała łatwa droga biegnąca na terytorium Beniaminitów, skąd można było dotrzeć do Jerozolimy. Miasto Ajalon na północy oraz Gezer na południu doliny strzegły tej ważnej drogi wiodącej do judzkiej stolicy. Podczas sprawowania rządów przez Rehoboama w roku 924 p.n.e., faraon Sziszak wykorzystał dolinę Ajalon do podejścia pod Jerozolimę.

Dolina Sorek

Położona jest około 14 km na południe od Ajalon słynie z wyczynów Samsona (Księga Sędziów 16:4). Doliny broniły dwa ufortyfikowane miasta: Bet Szemesz oraz Zorea. Posuwając się w kierunku Jeruzolimy, od doliny Sorek rozgałęziają się doliny *Refaim* i *Kesalon*. Dawid dwukrotnie pokonał w dolinie Refaim Filistyńczyków, usiłujących podejść nią do Świętego Miasta (2 Księga Samuela 5:17-25).

Dolina Elah

Zwana też doliną dębów, położona ok. 8 km na południe od Sorek, była miejscem stoczenia przez Dawida walki z filistyńskim olbrzymem, Goliatem (1 Księga Samuela 17:2). Wydarzenie to wiązało się z dokonywaną przez Saula próbą pozbawienia Filistyńczyków kontroli nad tym obszarem. Dolina prowadziła bezpośrednio do bram Betlejem a drogi strzegły warowne miasta Socho i Azeka. Azeka była jedną z najbardziej ufortyfikowanych warowni w Judzie i jako jedno z ostatnich miast uległo Babilończykom w roku 586 (Księga Jeremiasza 34:7)

Dolina Guvrin

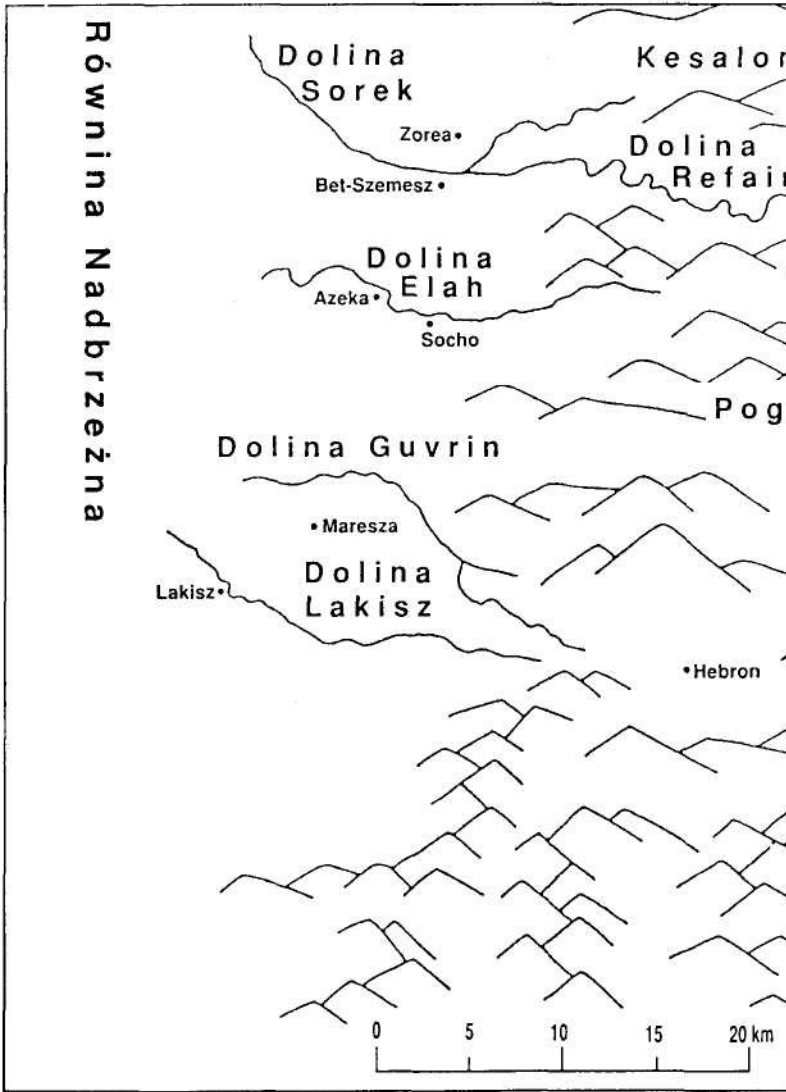
W okresie biblijnym znana jako dolina Sefata (2 Księga Kronik 14:9), położona jest 8 km na południe od Elah. Stanowi najkrótsze połączenie pomiędzy Równiną Nadbrzeżną a Hebronem. Jej obroną była twierdza Maresza, miasto rodzinne proroka Micheasza. W dolinie tej stoczono ważną bitwę, gdy Etiopczyk Zerach usiłował wykorzystać ją jako wejście na tereny pogórza (2 Księga Kronik 14: 9-14).

Dolina Lakisz

Oddalona 7 km na południe od doliny Guvrin, chroniona przez miasto o tej samej nazwie, które jest twierdzą graniczną w pobliżu południowych obrzeży Szeferi. Niewykluczone, że przez tę dolinę Samson niósł do Hebronu bramy miejskie Gazy (Księga Sędziów 16:3). Zarówno Sancheryb w roku 701 p.n.e. jak i Nebukadnesar w roku 586 p.n.e. wykorzystali tę dolinę do wdarcia się na pogórze (2 Księga Królewska 18:14; Księga Jeremiasza 34:7).

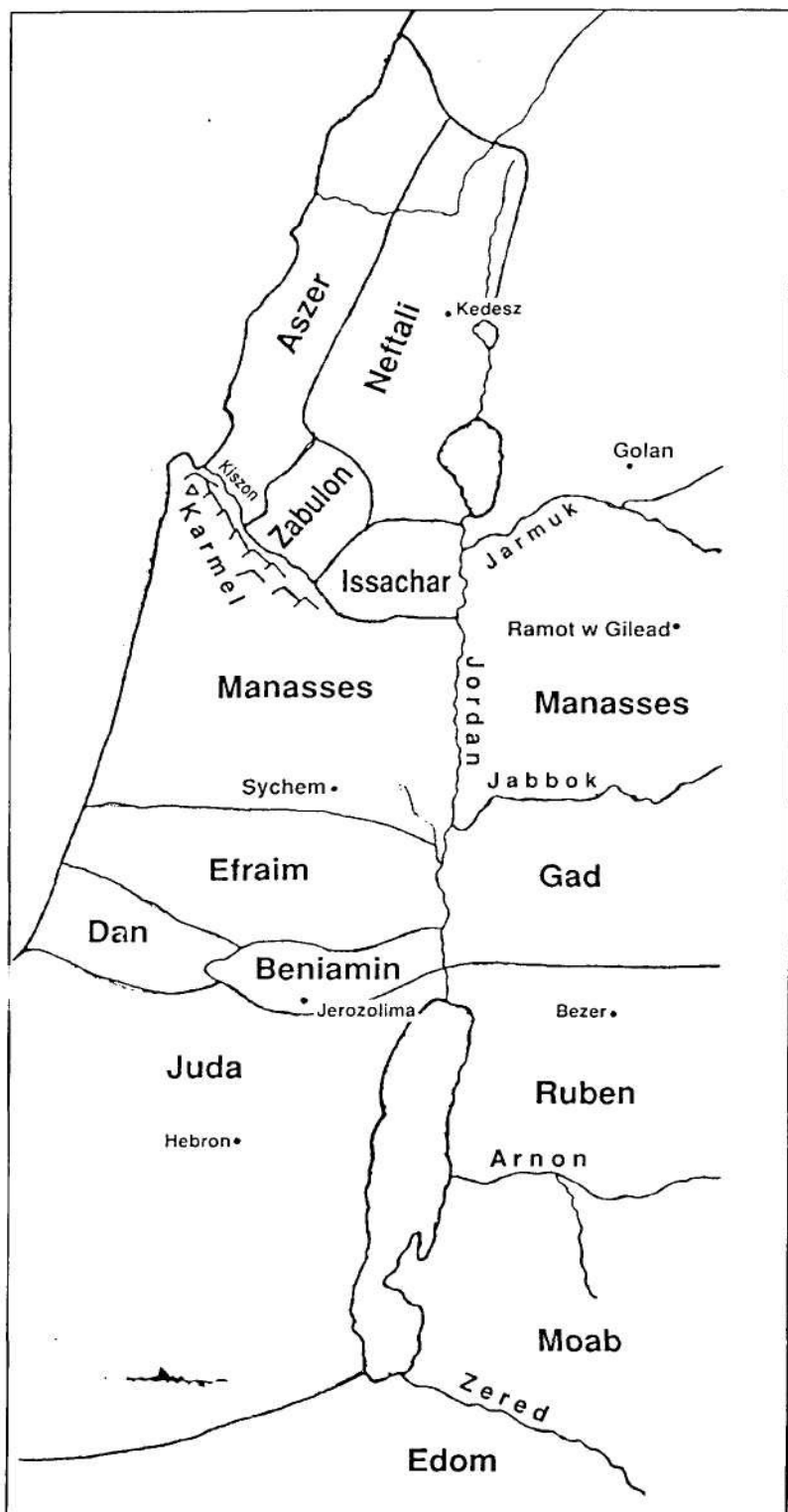
Oprócz wymienionych głównych szlaków prowadzących ze wschodu na zachód, na terytorium Szeferi istniała także ważna droga wiodąca z północy na południe. Jest to obniżenie w skale kredowej pomiędzy podnóżem Szeferi a górami obszarów wyżej

położonych. Stanowiło doskonałe połączenie pomiędzy wszystkimi pięcioma dolinami. Droga ta prowadziła z Bet Choron na północy aż do Lakisz na południu.

JEROZOLIMA

Jerozolima szczycąca się długą historią jest jednym z najważniejszych miast świata. Jest to miasto stare, posiadające ciągłość historyczną, istniejące już za Abrahama w roku 2000 p.n.e. Jest to „miasto, które wybrał Pan spośród wszystkich plemion izraelskich, aby tam złożyć swoje imię” (1 Księga Królewska 14:21; 2 Księga Kronik 6:6).

Nazwa „Jerozolima” oznacza „ustanowienie pokoju”. Skrócona forma nazwy „pokój” – „Salem” pojawia się w Piśmie Świętym trzykrotnie (1 Księga Mojżeszowa 14:18; Psalm 76:2; List do Hebrajczyków 7:1). Miasto oddalone jest 56 km na wschód od wybrzeża Morza Śródziemnego oraz 25 km na zachód od północnego krańca Morza Martwego i położone jest na wysokości ok. 830 m n.p.m. Jerozolima leży na grzbiecie pagórków Pogórza Judzkiego, a początkowa przypadła w dziedzictwie plemieniu Beniamina (Księga Jozuego 18:11-20).

Miejsce na założenie miasta zostało wybrane z trzech powodów: (1) niezawodne zaopatrzenie w wodę ze Źródła Gichon; (2) dogodne warunki do prowadzenia obrony biorąc pod uwagę stan rozwoju broni w czasach starożytnych. Głębokie doliny chroniły starożytną Jerozolimę ze wschodu, południa oraz zachodu. Jedynie od strony północnej dostęp do miasta był łatwiejszy z uwagi na położenie tej części miasta na terenie płaskim; (3) Jerozolima leży tuż na wschód od szlaku prowadzącego z północy na południe, łączącego Beer-Szebę na południu i dolinę Jezreel na północy. Z Jerozolimy drogi biegingy także w kierunku północno-zachodnim do Joppy oraz wschodnim do Jerycha.

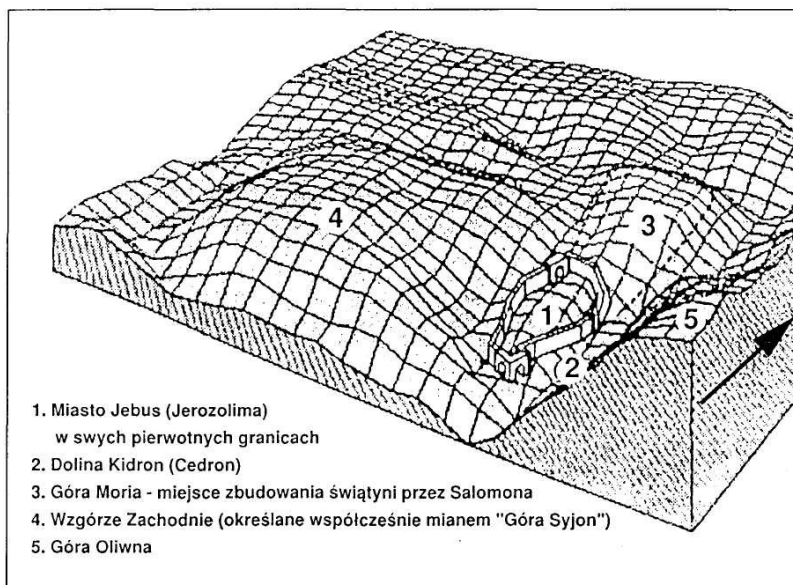
Jedyną rzeczą, której Jerozolima nie posiadała była ziemia uprawna w bezpośrednim sąsiedztwie miasta. Wystarczającą rekompensatę stanowiło polityczne i religijne znaczenie miasta.

Góry w Jerozolimie

Psalmista ogłasza: „Jak Jeruzalem otaczają góry, tak Pan otacza lud swój teraz i na wieki” (Psalm 125:2). Tak właśnie jest. Góry otaczają Jerozolimę z północy, południa, wschodu i zachodu, a samo miasto położone jest na wysokiej na 730 m górze znanej jako Syjon. Tuż na północ od góry Syjon wznosi się góra Moria, wysoka na 808 m. Chociaż góra Moria jest o kilkaset stóp wyższa niż góra Syjon, w chwili obecnej góra jest trudna do zauważenia, gdyż Herod budując swoją świątynię usypał 9 hektarowe podwyższenie, w sposób sztuczny usuwając szczyt góry. Na zachód od góry Syjon znajduje się góra znana jako Wzgórze Zachodnie, tradycyjnie „Syjon”. Kiedy zbudowane przez Dawida miasto zostało opuszczone z uwagi na swe niewielkie rozmiary, określenie *Syjon* zostało przeniesione na Wzgórze Zachodnie ze względu na jego wysokość i dominującą pozycję. W Okresie Machabejskim, Wzgórze Zachodnie znajdowało się wewnątrz murów Jerozolimy.

Tuż na wschód od Jerozolimy, za doliną Kidron, znajduje się góra Oliwna (ok. 900 m). Sama „góra” jest w istocie biegnącym z północy na południe i równoległym do doliny grzbietem górskim. Po raz pierwszy Stary Testament wymienia górę Oliwną, gdy Dawid wstąpił na nią uciekając z Jerozolimy podczas buntu Absaloma (2 Księga Samuela 15:23, 30). Salomon zbudował na górze „położonej na wschód od Jeruzalemu święty gaj dla Kemosza i Molocha, bałwanów swych cudzoziemskich żon” (1 Księga Królewska 11:1-7). Z tego powodu południowa część łańcucha górskiego była znana pod nazwą góry zgorszenia lub zatracenia (2 Księga Królewska 23:13). Jezus często przebywał na górze Oliwnej (Jan 8:1; Marek 11:1; Mateusz 24:3; 26:30), modlił się w Ogrodzie Getsemane położonym u podnóża góry (Mateusz 26:30). Ze szczytu tej góry wstąpił do nieba (Dzieje Apostolskie 1:9-12), a Jego stopy staną na górze Oliwnej kiedy powróci (Księga Zachariasza 14:4).

Doliny Jerozolimy

Góry otaczające miasto jak i te położone w jego granicach oddzielone są od siebie trzema dolinami, przypominającymi swym kształtem przechylone widły. Lewym szpikulcem widły jest tworząca literę L dolina Hinnom, opasująca zachodnie i południowe zbocza Wzgórza Zachodniego. W okresie biblijnym dolina ta cieszyła się złą sławą, gdyż w tym miejscu

Achaz i Manasses składali dzieci w ofierze Baalowi i Molochowi (2 Księga Kronik 28:4; 33:6).

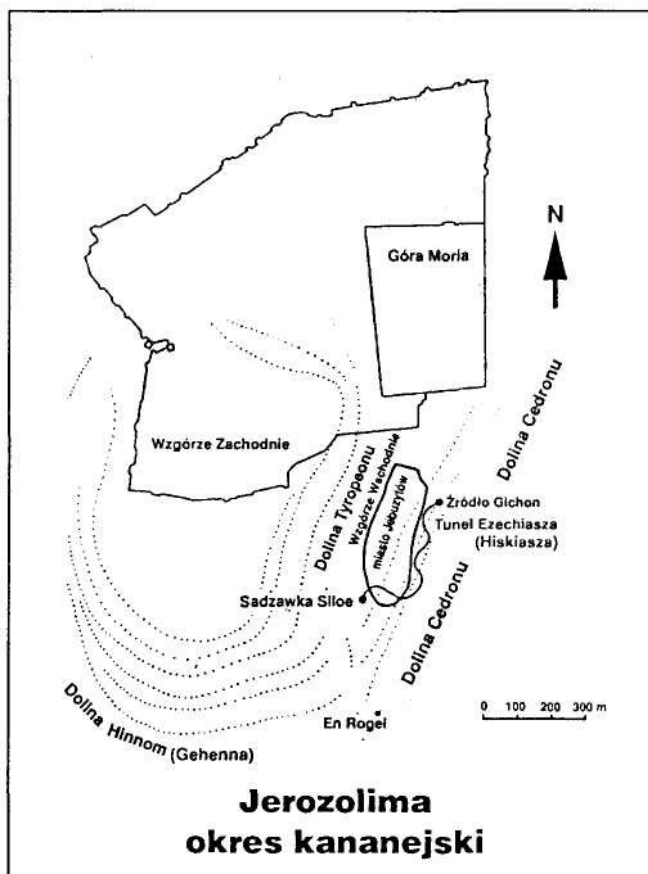
Środkowe miejsce widelca zajmuje dolina Tyropeonu. Biegnie w kierunku południowo-wschodnim pomiędzy Wzgórzem Zachodnim a górą Syjon, łącząc się z doliną Hinnom na południe od Syjonu. Z biegiem czasu dolina ta uległa prawie całkowitemu zasypaniu materiałem skalnym pochodzącym z kolejnych okresów zniszczenia Jerozolimy.

Prawym szpikulcem jest dolina Kidron (Cedronu), biegnąca z północy na południe i łącząca Jerozolimę z górą Oliwną. Widły nie są symetryczne, gdyż ich prawa część (dolina Kidron) biegnie dalej na południe, przechodząc w „trzonek”. Na południe od Jerozolimy zarówno dolina Hinnom jak i Tyropeonu łączą się z doliną Kidron, rozciągającą się w kierunku południowo-wschodnim poprzez pustynię Judzką aż do Morza Martwego. Dawid przeszedł przez dolinę Kidron uciekając z Jerozolimy podczas buntu Absaloma (2 Księga Samuela 15:23). W dolinie Kidron Jozjasz spalił posągi Baala i Aszery (2 Księga Królewska 23:4-6). Jezus wraz z uczniami przeprowił się przez dolinę Kidron po opuszczeniu wieczernika w drodze do ogrodu Getsemane, w którym się modlił (Jan 18:1).

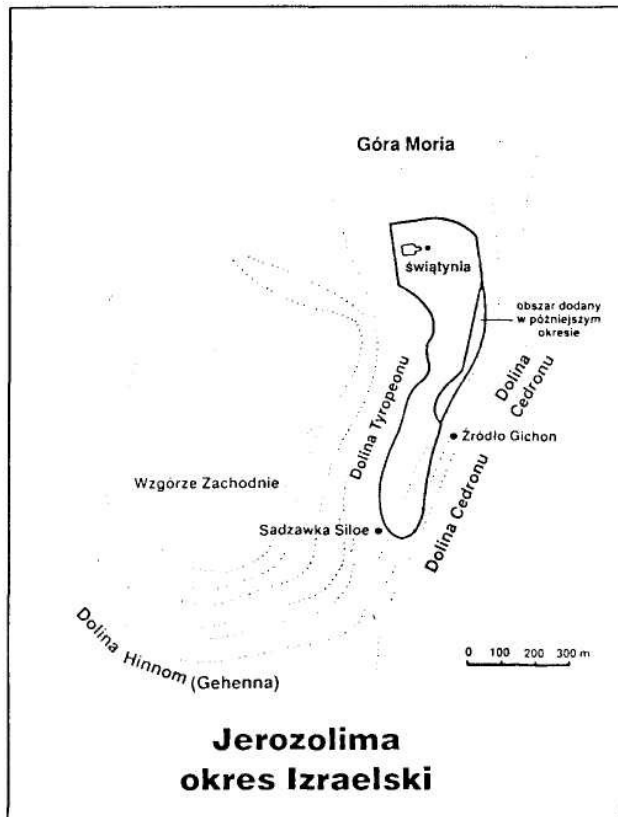
Źródła wody w Jerozolimie

W czasach starożytnych Święte Miasto posiadało źródła, cysterny oraz sadzawki. W dawnych czasach głównym źródłem wody był Gichon, źródło wypływające w dolinie Kidron tuż poniżej Miasta Dawidowego. Tu właśnie Salomon został namaszczone i ogłoszony królem przez Sadoka i Natana (1 Księga Królewska 1:33-34). Gichon aż po dzień dzisiejszy obfituje w świeżą, zimną wodę. Tuż na południe od połączenia dolin Kidron i Hinnom, na obrzeżach Jerozolimy, znajduje się źródło En Rogel (Księga Jozuego 15:7, 2 Księga Samuela 17:17). Było to miejsce koronacji Adoniasza, uzurpującego sobie prawo do korony Judy (1 Księga Królewska 1:9).

Podczas przygotowań do buntu przeciwko Asyrii (rok 701 p.n.e.), król Hiskiasz, władca Judy, zagroził dostęp do źródła Gichon i zbudował długi na 530 m tunel odprowadzający wodę poniżej Miasta Dawidowego do zbiornika zlokalizowanego na południowym krańcu Jerozolimy – do sadzawki Syloe (2 Księga Królewska 20:20; 2 Księga Kronik 32:30).

Stary Testament dla sadzawki tej używa także określenia Staw Wodociągowy (Księga Nehemiasza 3:15). To tam Jezus posłał niewidomego człowieka, który po obmyciu się w sadzawce odzyskał wzrok (Jan 9:1, 7). Zbudowanie tunelu oraz strategiczne umiejscowienie sadzawki Syloa zapewniało dostawę wody do Jerozolimy podczas oblężenia miasta przez Asyryjczyków, a także uniemożliwiło korzystanie ze źródeł wód przez wroga (2 Księga Kronik 32:3-4).

W czasach starożytnych źródła położone w pobliżu miasta zapewniały mieszkańcom Jerozolimy wystarczającą ilość wody. W miarę jednak wzrostu liczby mieszkańców, istniejące zasoby wody musiały być uzupełniane. Doprowadziło to do budowania przez Izraelitów cystern, wykuwanych w wapieniu i tynkowanych dla zapewnienia im szczelności. Otwór wlotowy cysterny miał na ogół 60 cm średnicy a sama cysterna była kopana na głębokości od 5 do 6,5 m. Podczas zimy system kanałów odprowadzał wodę deszczową do cysterny i tak zgromadzona woda mogła być wykorzystywana podczas długiego i suchego lata. Jerozolima jest jak sito podziurawiona cysternami pochodzącymi z okresu starożytnego. Wiele z nich funkcjonuje po dzień dzisiejszy, stanowiąc dodatkowe zasoby wody w razie problemów z dostawą wody pochodzącej z innych źródeł.

W okresie biblijnym w Jerozolimie znajdowało się wiele sadzawek. Stary Testament wymienia „górną staw” (2 Księga Królewska 18:17), „dolną sadzawkę” (Księga Izajasza 22:9), „stary staw” (Księga Izajasza 22:11), „staw królewski” (Księga Nehemiasza 2:14), „staw wodociągowy” (Księga Nehemiasza 3:15). W Nowym Testamencie wspomniana jest „sadzawka Betezda” (Jan 5:2), położona przy Owczej Bramie na północ od świątyni. Ta składająca się z dwóch części sadzawka, znana z powodu pięciu krążganków, była miejscem, gdzie Jezus uzdrowił chorego od 38 lat, chromego mężczyznę. Tak zwane „sadzawki Salomona” (Księga Kaznodziei Salomona 2:6) zostały zbudowane w odległości około 15 km na południe od Jerozolimy, w okresie istnienia drugiej świątyni, w celu przechowywania wody wypływającej z obfitych źródeł znajdujących się w ich sąsiedztwie. Z 3 sadzawek woda ta kamiennymi kanałami sprowadzana była do Jerozolimy.

Okres Patriarchów

1 Księga Mojżeszowa 14:17-24 – Abraham zapłacił dziesięcinę Melchisedekowi (który był królem Salemu).

1 Księga Mojżeszowa 22 - Abraham przygotował Izaaka, którego miał złożyć w ofierze na górze Moria, położonej na północ od Jerozolimy, gdzie obecnie znajduje się Meczet Skały.

Okres Podbojów

Księga Jozuego 10:1-12 – Jozue pokonał Adoni-Seka, króla Jerozolimy.

Księga Sędziów 1:1, 8 – Plemię Judy zdobyło Jerozolimę i zabiło jej mieszkańców, lecz najwyraźniej nie zamieszkało w mieście, wkrótce ponownie zajmowanym przez Jebuzytów (Księga Sędziów 1:21).

Okres Sędziów

Księga Sędziów 19:10-11 – Jerozolima była zamieszkała przez sprzymierzeńców Kanaanejczyków – Jebuzytów i znana pod nazwą Jebus oraz miasto Jebuzytów. W tym okresie Izraelici zajmowali jedynie małą warownię Syjon.

Zjednoczone Królestwo

2 Księga Samuela 5:5-16 – Dawid zdobył, umocnił oraz upiększył miasto, czyniąc z niego swoją stolicę. (sprawował władzę w Hebronie przez 7,5 roku, a następnie przez 33 lata w Jerozolimie, w latach 1010 - 970 p.n.e.). Dawid nazwał Jerozolimę „miastem Dawidowym” (2 Księga Samuela 5:9).

Miasto w tym okresie zajmowało jedynie przypominającą kształtem stożek odnogę górską na południe od góry, na której znajdowała się świątynia, leżącą na zewnątrz współczesnych murów miejskich.

2.Księga Samuela 6:1-2 – Dawid sprowadził do Jerozolimy Arkę Przymierza.

2.Księga Samuela 24:18-25; 2 Księga Kronik 3:1 – Dawid kupił od Jebucejczyka Arawny klepisko, które stało się miejscem wybudowania świątyni przez Salomona.

1.Księga Królewska 2:10 - Dawid został pochowany w Jerozolimie.

2.Księga Królewska 6-9 - Salomon, rządzący w latach 970 - 931 p.n.e., zbudował świątynię oraz inne wspaniałe budowle. Przesunął granice Jerozolimy w kierunku północnym tak, że obejmowała dawne miasto Dawidowe i górę Moria.

Podzielone Królestwo

1.Księga Królewska 14:25-28 - Szyszak, król egipski, zaatakował i ograbił Jerozolimę w roku 926 p.n.e. za rządów Roboama, syna Salomona

2 Księga Kronik 21:16-17 - Filistyńcy i Arabowie zaatakowali i ograbili Jerozolimę około roku 845 p.n.e. podczas rządów Jehorama. Atak ten może stanowić podstawę proroctwa Abdiasza.

2 Księga Kronik 25:17-24 – Północne królestwo Izraela zaatakowało i splądrowało Jerozolimę (burząc część murów miasta) około roku 785 p.n.e., za rządów Amasjasza.

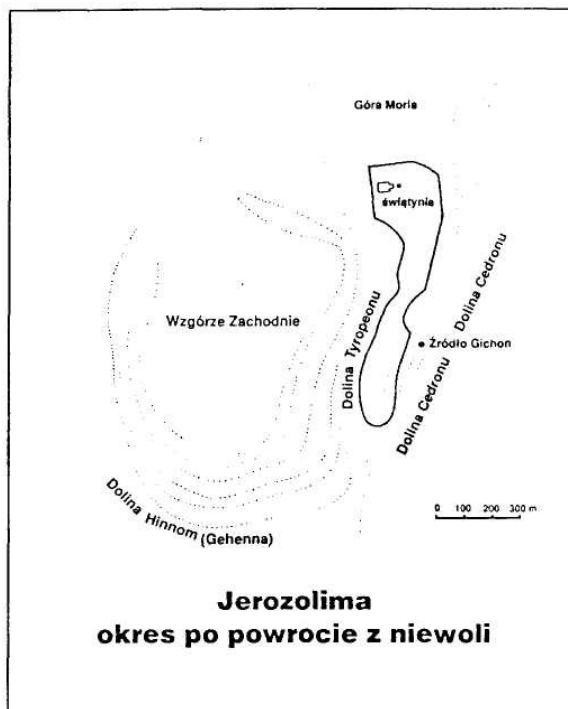
Królestwo Judy

2 Księga Królewska 18 - Sancheryb, król Asyrii, otoczył Jerozolimę w roku 701 p.n.e. Król Hiskiasz udał się do proroka Izajasza z prośbą o modlitwę o wyzwolenie i Bóg zabił 185 tysięcy żołnierzy asyryjskich, uwalniając Jerozolimę. (Tuż przed najazdem, Hiskiasz rozszerzył granice Jerozolimy, włączając do miasta Wzgórze Zachodnie - w dzisiejszych czasach określane błędnie jako „Góra Syjon”). Po upadku północnego królestwa Izraela w roku 722 p.n.e., liczba mieszkańców uległa znacznemu powiększeniu z powodu napływu uchodźców.

2 Księga Królewska 25:1-21 - Po trwającej 30 miesięcy okupacji, w roku 587 p.n.e., Jerozolima została zdobyta, splądrowana i spalona przez Nabuchodonozora (Nebukadnesara), króla babilońskiego

Okres Powrotu i Odbudowy

Księga Ezdrasza, rozdz. 1-6: W roku 537 p.n.e. blisko 50 tysięcy Żydów powróciło pod wodzą Zerubabela do Jerozolimy. W roku 536 p.n.e. położyli fundamenty świątyni, a w latach 520-516 p.n.e. zbudowali świątynię. Ezdrasz powrócił w roku 457 p.n.e.

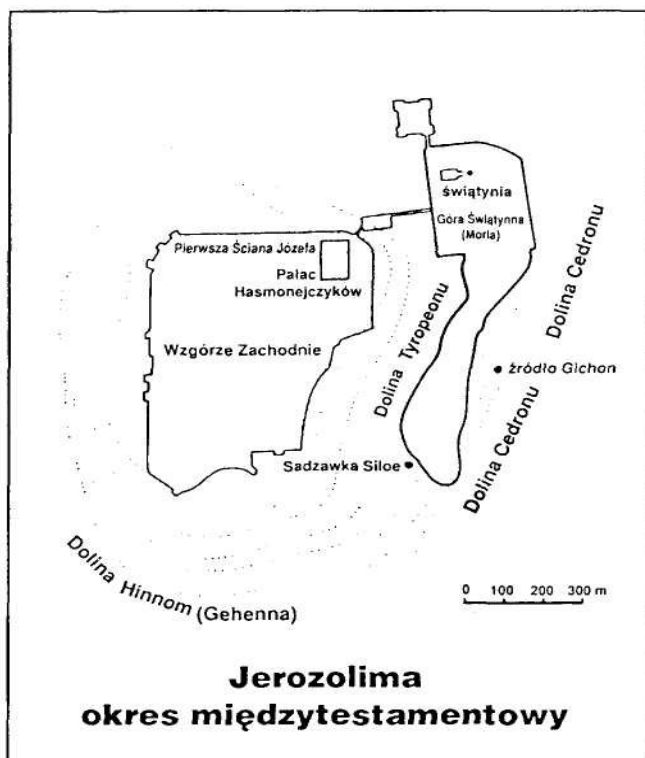

Okres międzytestamentowy

W roku 332 p.n.e. Jerozolima została zdobyta przez Aleksandra Wielkiego. Tradycja podaje, że miasto zostało oszczędzone, gdy arcykapłan pokazał Aleksandrowi prorocstwo Daniela zapowiadające zwycięstwo wielkiej władzy oraz potęgę Aleksandra.

W roku 40 p.n.e. senat rzymski ustanowił Heroda królem żydowskim. Z pomocą armii rzymskiej, Herod walczył o wejście w posiadanie wyznaczonego mu terytorium i zasiadł na tronie w Jerozolimie po okresie trwających trzy lata walk. Natychmiast też przystąpił do fortyfikowania i ulepszenia Świętego Miasta. Wspaniałe

pałac w Górnym Mieście (Wzgórze Zachodnie) zbudował za podatki i opłaty od handlu.

Pałac strzeżony był przez 3 potężne wieże. Herod podwoił terytorium świątyni, otaczając je murami i krużgankami. Miejsce przenaświętsze zostało odnowione i upiękzone. Na cześć Marka Antoniusza, Herod zbudował na północno-zachodniej krawędzi placu świątynnego twierdzę Antonia. W celu zapewnienia rozrywki dla bogatych Żydów hellenistycznych, Herod zbudował także teatr. Powstał także tor wyścigów konnych.

Prawdopodobnie za czasów panowania Heroda, mury Jerozolimy zostały poszerzone w kierunku północno-wschodnim (od pałacu i wieży Gennat do twierdzy Antonia). Zbudowany przez Heroda Agryppę (lata 40 - 44 n.e.) trzeci mur obejmował obszar rezydencji na północ od muru drugiego i obszaru świątynnego, łącznie z sadzawką

Betezda. Współczesne mury Starego Miasta Jerozolimy pokrywają się z linią tych „trzecich” murów powstałych w pierwszym stuleciu naszej ery.

Budowle Heroda Wielkiego były wznoszone w taki sposób, by podkreślać jego znaczenie i utrzymywać pamięć o nim. Wykorzystywał ogromne bloki skalne (dochodzące do 12 m długości), których obrzeża (5-10 cm) były ozdabiane. Po dzień dzisiejszy kamienie herodiańskie można zobaczyć w dolnych partiach murów miejskich.

Życie Chrystusa

Łukasz 2:22, 28, 41-52 - Jezus jako niemowlę został przyniesiony do świątyni i ponownie znalazł się w świątyni w wieku 12 lat.

Jan 2:12-25; Łukasz 19:45-48 - Jezus dwukrotnie, na początku i pod koniec swojej służby, oczyścił świątynię.

Jan 5:7-10 - Jezus uzdrowiał i nauczał w Jerozolimie.

Mateusz 21:1-11; Marek 11:1-11; Łukasz 19:28-44; Jan 12:12-19 - Jezus wjechał do Jerozolimy z Góry Oliwnej, ukazując się Izraelowi jako Mesjasz.

Mateusz 24-25 - Jezus nauczał na Górze Oliwnej i zapowiedział zburzenie świątyni.

Jan 13-16 - W pokoju na piętrze, Jezus umył nogi uczniom, ustanowił Wieczerzę Pańską i nauczał.

Mateusz 27-28; Marek 15-16; Łukasz 23-24; Jan 19-20 - Jezus został osądzony, ukrzyżowany, pogrzebany oraz zmartwychwstał w Jerozolimie. Wniebowstąpienie Jezusa miało miejsce tuż za wschodnim obrzeżem miasta, na Górze Oliwnej.

Okres Apostolski

Dzieje Apostolskie 2 - W dzień Pięćdziesiątnicy zstąpił Duch Święty i zapoczątkowany został kościół.

Dzieje Apostolskie 3:2, 11, 5:11 - Piotr przebywał w świątyni.

Dzieje Apostolskie 7 - męczeństwo Szczepana.

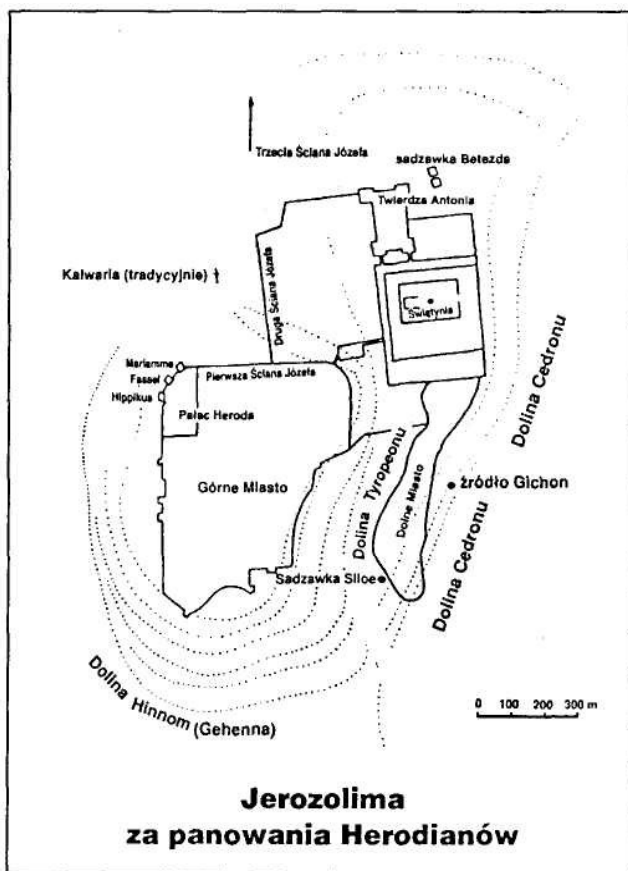
Dzieje Apostolskie 9 - W drodze z Jerozolimy do Damaszku miało miejsce nawrócenie się Pawła.

Dzieje Apostolskie 15 - Tutaj odbył się sobór apostołów.

Dzieje Apostolskie 21:17-23; 23 - Po zakończeniu swojej trzeciej podróży misyjnej, Paweł odwiedził Jerozolimę i został pojmany w świątyni przez Żydów

Okres poapostolski

W wyniku ostrego przeciwstawiania się Żydów obcej władzy, okres dziesięciu lat przed zburzeniem Jerozolimy charakteryzował się coraz większym brakiem poszanowania prawa i porządku. Po starciach w Cezarei, Rzymianie zostali zmuszeni do opuszczenia miasta. Gdy wieści o tym wydarzeniu dotarły do Jerozolimy, w mieście wybuchły zamieszki (rok 66 n.e.). Neron wysłał do Judei swojego najlepszego generała, Wespazjana, któremu towarzyszyły 3 legiony rzymskie. Po opanowaniu Galilei, Wespazjan pomaszerował do Judei. Wiosną roku 69 n.e., Wespazjan opuścił Judeę, zasiadł na tronie w Rzymie, a następnie posłał najstarszego syna, Tytusa, by ten kontynuował kampanię w Judei.

Jerozolima została otoczona i oblężona. 28 sierpnia w r. 70 n.e. Rzymianie wtargnęli do świątyni i spalili ją. Po kolejnym miesiącu walk zdobyte zostało Górne Miasto, a opór żydowski przestał istnieć. Z rozkazu Tytusa Żydzi zostali wzięci do niewoli a wiele budynków w mieście zostało zrównanych z ziemią. Nad częściowo zrujnowanym miastem kontrolę sprawował Dziesiąty Legion Rzymski.

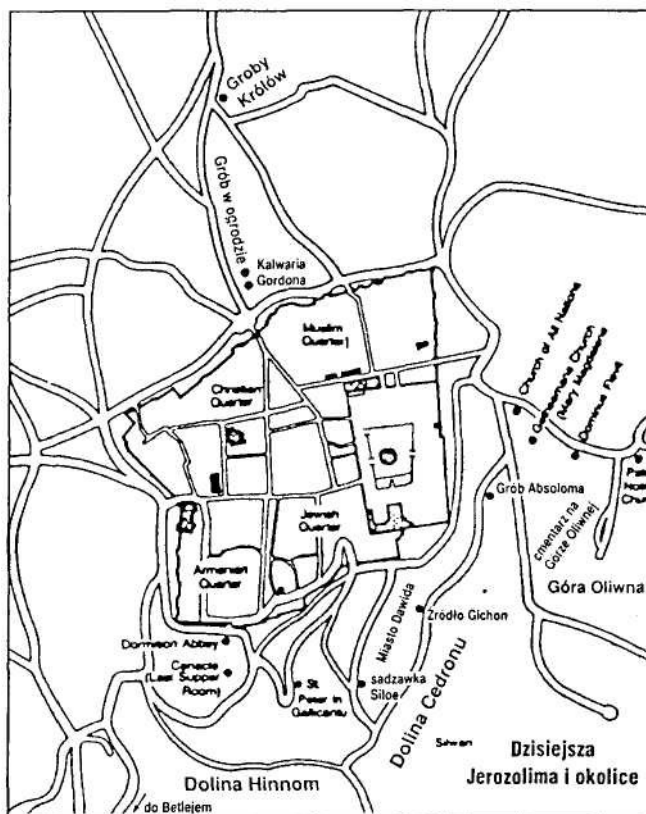
W latach następnych po zniszczeniu Jerozolimy, miasto stopniowo było zasiedlane, lecz wieści o planach cesarza Hadriania dotyczących ustanowienia kolonii rzymskiej ponownie pobudziły Żydów do walki przeciwko reżimowi. Po Drugim Powstaniu Żydowskim (131-135 r. n.e.) Hadrian zniszczył miasto i odbudował je w stylu rzymskim. Dzisiejsza Jerozolima obejmuje

mniej więcej obszar miasta z czasów Hadriana, podzielonego na cztery kwartały ulicami biegnącymi z północy na południe i ze wschodu na zachód.

Niewiele wiadomo o Jerozolimie podczas obejmującego dwa wieki okresu od końca panowania Hadriana aż do Konstantyna, który, w ramach chrystianizacji, rozkazał (rok 326 n.e.) odbudowanie miejsc związanych z ukrzyżowaniem i pochowaniem Jezusa. Matka Konstantyna, Helena, podróżując po Ziemi Świętej zainicjowała budowę wielu bazylik, łącznie z Kościołem Świętego Grobu w Jerozolimie i Kościołem Narodzenia w Betlejem. W roku 469 cesarzowa Eudocja poleciła odbudować mury miejskie, rozszerzając je w taki sposób, by obejmowały Sadržawkę Syloe oraz kościoły, łącznie z kościołem w Syloe oraz kościołem zbudowanym na miejscu powszechnie uznawanym za grób Szczepana. Również Justynian (527-565) wspierał finansowo wznoszenie wielu budowli np. Złotej Bramy na terenie świątyni. W tym czasie Palestyna stawała się coraz bardziej celem pielgrzymek, a cały kraj została całkowicie schryścianizowana. W Palestynie i w Świętym Mieście przez okres mniej więcej 300 lat ery Bizantyjskiej panował stosunkowy pokój i dobrobyt. Ten okres spokoju był od czasu do czasu zakłócany prześladowaniem Żydów.

Okres Islamski

Prorok Mahomet (570-632) uniknąwszy w Mecce zamachu na swoje życie uciekł do Medyny, gdzie udało mu się ustanowić teokratyczne państwo. Ustrój ten zapanował w krótkim czasie w całej Arabii oraz na dużym obszarze Północnej Afryki i Zachodniej Azji. Wkrótce po śmierci Mahometa Kalif Omar stanął na czele armii, która wkroczyła do Palestyny, podbijając całe jej terytorium. W roku 638 zdobył Jerozolimę, oczyścił świątynię z gruzów i wznosił prostą budowlę służącą muzułmanom w ich praktykach religijnych. Zgodnie z tradycją muzułmańską Mahomet z tego miejsca wstąpił do nieba. W późniejszym okresie władca muzułmański, Abdul Ibn-Marwan zbudował słynny meczet, Kopułę Skały (691).

Żydom pod panowaniem islamskim, w latach 700-1000 powodziło się na ogół dobrze. Po zdobyciu Jerozolimy, miasto nie zostało zniszczone, a Żydom pozwolono powrócić do swojej ziemi i mieszkać w Jerozolimie. Pod koniec wczesnego okresu rządów arabskich, sytuacja polityczna cechowała się brakiem stabilności z uwagi na nieustanne dążenia do zmiany panującej władzy. Kiedy Egipt stał się niezależnym mocarstwem i rozszerzył strefę swoich wpływów na Palestynę i Syrię, władcy okazywali mniej tolerancji wobec pielgrzymek chrześcijańskich, a podróżujący poprzez terytoria muzułmańskie Europejczycy doznawali coraz poważniejszych przeszkód.

Okres Turecki

Wymienione trudności wzmożyły się pod koniec jedenastego stulecia, kiedy Turcy z dynastii Seldżuckiej zdobyli ziemię palestyńską. Ci tureccy

„niewierni” źle traktowali pielgrzymki chrześcijańskie w Jerozolimie; nałożyli też wysokie podatki za zwiedzanie świętych miejsc w mieście. Wkrótce do papieża w Rzymie zaczęły napływać prośby o wyzwolenie świętych dla chrześcijaństwa miejsc. Odpowiedzią na te apele stał się krwawy okres wypraw krzyżowych.

Okres Wypraw Krzyżowych

Wyprawy krzyżowe w latach 1099-1291 pociągnęły za sobą serię wojen religijnych zainicjowanych przez chrześcijan z Zachodniej Europy. Ich bezpośrednim celem było odzyskanie świętego grobu i innych świętych miejsc w Jerozolimie. W szerszym znaczeniu wyprawy krzyżowe stanowiły usankcjonowaną przez papieństwo walkę z każdym, kogo można było uznać za wroga Chrystusa.

Wezwanie Papieża Urbana II skierowane do świętych wojowników przyciągnęło ochotników z wielu części Zachodniej Europy. Utworzono armie w północnej i południowej Francji oraz południowych Włoszech. Do tych rycerzy przyłączały się grupy cywilów z cieszącymi się dużą popularnością przywódcami. Europejscy Krzyżowcy nazwani zostali Frankami i połączyli się z podobnymi bizantyjskimi wojskami w Konstantynopolu.

W pierwszej wyprawie krzyżowej armie pozostające ze sobą w luźnym sojuszu przeszły przez Azję Mniejszą do Syrii i Jerozolimy. Wielu rycerzy zmarło po drodze w wyniku głodu, chorób oraz potyczek z napotykanymi po drodze islamskimi bandami. W czerwcu 1099 r., 12000 Krzyżowców dotarło do Jerozolimy i zdobyło miasto dla chrześcijaństwa.

Po sukcesie pierwszej wyprawy krzyżowej nastąpił krótki okres względnego spokoju na tym obszarze. Rok 1144 przyniósł islamskie próby powrotu na utracone pozycje. Wzrastające zagrożenie było powodem zorganizowania drugiej wyprawy krzyżowej. Z Europy przybyły nowe siły. Przywódcy muzułmańscy połączyli swe armie i wkrótce zaczęli wypierać Europejczyków z Palestyny. Do 1187 r. wewnętrzne walki o władzę tak osłabiły siły chrześcijańskie, że islamski przywódca Saladyn mógł prawie bez przeszkód przejść przez większą część Palestyny i w końcu pokonał wyczerpaną armię Franków pod Hattin nad Jeziorem Galilejskim. W późniejszym okresie Saladyn zdobył większość miast łącznie z Jerozolimą.

Raz jeszcze podniosło się, skierowane do papieża wołanie o konkretne działanie, które doprowadziło do trzeciej krucjaty pod

przywództwem Ryszarda I (Lwie Serce), króla Anglii. Krucjata ta (1189-1192) zakończyła się porażką, chociaż Ryszardowi udało się uzyskać pozwolenie dla pielgrzymów na zwiedzanie Świętego Miasta. Sama Jerozolima pozostała pod kontrolą muzułmańską.

Podobnie i następne krucjaty: czwarta, piąta, szósta, siódma i ósma nie zdołały pokonać sił islamskich. Chociaż ideał wypraw krzyżowych przetrwał przez kilka wieków, to jednak ekonomiczny i kulturalny rozwój europejskiego renesansu i religijne implikacje protestanckiej reformacji zwróciły uwagę chrześcijan na inne zagadnienia.

Negatywnym następstwem całego okresu wypraw był wzrost nietolerancji. Zajmujący silnie obwarowane pozycje obronne muzułmanie, którzy początkowo byli tolerancyjni wobec swoich chrześcijańskich i żydowskich poddanych, zareagowali na okrucieństwo krzyżowców prześladowaniem wszystkich członków obu tych społeczności pozostających na islamskich ziemiach.

Okres Otomański

W 1453 r. Turcy Otomańscy zdobyli Konstantynopol. W 1517 r. miasto Jerozolima zostało zdobyte przez sultana Selima w imieniu Otomańskiego Imperium. Jerozolima pozostała pod otomańską kontrolą przez następne 400 lat.

Na okupowanych terenach Żydzi byli traktowani życzliwie. Sulejman Wielki (1520-1566) wydał duże sumy pieniędzy, aby odbudować i upiększyć Jerozolimę. Odbudowano mury i bramy miasta. Sulejman zbudował w mieście także wiele wspinających fontann, a Kopułę Skały obłożył nowymi, błyszczącymi płytkami.

W ciągu dziewiętnastego stulecia Imperium Otomańskie zaczęło się rozpadać. Podczas I Wojny Światowej (1914-1918) Turcy sprzymierzili się z Niemcami i Austrią przeciwko państwu Sojuszu. W roku 1917 generał Allenby, dowódca sił brytyjskich na Bliskim Wschodzie poprowadził kampanię wymierzoną przeciwko Turkom w Palestynie. Wyruszając z kontrolowanego przez Brytyjczyków Egiptu, Allenby w październiku 1917 r. zdobył Beer-Szebę. Kilka miesięcy później jego wojska wkroczyły do Jerozolimy, kończąc tym samym trwający 400 lat okres panowania Turków

Brtytyjski mandat powierniczy

25 kwietnia 1920 roku siły sprzymierzone wyznaczyły Wielką Brytanię do sprawowania władzy w Palestynie i Transjordanii. Dwa lata później

decyzja ta została zaaprobowana przez Ligę Narodów. Żydzi z Europy Wschodniej zaczęli przybywać do swojej ojczyzny, rozpoczynając ekonomiczny i intelektualny rozwój kraju. Założono centrum medyczne na górze Skopus oraz Uniwersytet Hebrajski. Ludność arabska odnosiła się z niechęcią do wzrostu liczebnego Żydów, a jej wrogość trwała przez cały okres brytyjskich rządów.

Aż do momentu wybuchu II wojny światowej, napięcia we wzajemnych stosunkach były w Palestynie coraz większe. Arabowie palestyńscy pozostawali podczas działań wojennych w zasadzie neutralni, jednak Syjoniści na ogół współpracowali z siłami sojuszu z uwagi na pragnienia zdobycia zaufania politycznego oraz nienawiść wobec nazistowskich Niemiec. Tysiące Żydów pragnęło uwolnić się ze śmiertelnego uścisku nazistowskich Niemiec, szukając schronienia w Palestynie. Chociaż wielu z nich zostało odesłanych z powrotem przez władze brytyjskie jako „nielegalni” imigranci, to jednak setki przybyły w ciekących, przeładowanych statkach, zamieszkując w ziemi uważanej przez siebie za ojczyznę. W celu obrony przed arabską nienawiścią i przygotowania się na przewidywaną po wojnie walkę o przetrwanie, Syjoniści stworzyli i uzbroili pozostające w ukryciu siły zbrojne – Haganeę.

Gdy pod koniec II wojny światowej napięcie pomiędzy Arabami a Żydami zaczęło przybierać na sile, Brytyjczycy praktycznie stracili możliwość sprawowania kontroli nad całym obszarem. Ostateczną próbą rozwiązania sytuacji przez Brytyjczyków było skierowanie sprawy Palestyny do nowo powstałej Organizacji Narodów Zjednoczonych. 29 listopada 1947 r. ONZ w drodze głosowania podjęła decyzję, że Palestyna powinna zostać podzielona na dwa niepodległe państwa – żydowskie oraz arabskie. Jerozolima miała otrzymać status „enklawy międzynarodowej”, dostępnej dla wszystkich. Swoje niezadowolenie z tej decyzji arabscy nacjonałiści okazali poprzez ataki na żydowską część Jerozolimy i inne społeczności żydowskie.

Państwo Izrael (1948)

14 maja 1948 r., dzień przed wygaśnięciem mandatu brytyjskiego, Żydzi w Palestynie ogłosili powstanie nowego, niepodległego państwa – Izraela.

Niewypowiedziana wojna pomiędzy siłami arabskimi a żydowskimi od tej chwili stała się wojną oficjalną. Ciężkie walki miały miejsce, gdy obie strony usiłowały zdobyć kontrolę nad Jerozolimą. Trwały one aż do czasu podpisania zawieszenia broni w 1949, którego rezultatem był podział Jerozolimy. Jordania, państwo arabskie, kontrolowało Stare Miasto oraz ziemie położone na wschodzie. Izrael, państwo żydowskie, pozostało w

posiadaniu zachodniej Jerozolimy oraz wąskiego korytarza ziemi, rozszerzającego się na Równinie Nadbrzeżnej. Dolina Hinnom stanowiła część „ziemi niczyjej”, dzielącej miasto. Żydom nie wolno było odwiedzać terenu świątyni oraz tradycyjnego miejsca modlitwy – Ściany Zachodniej.

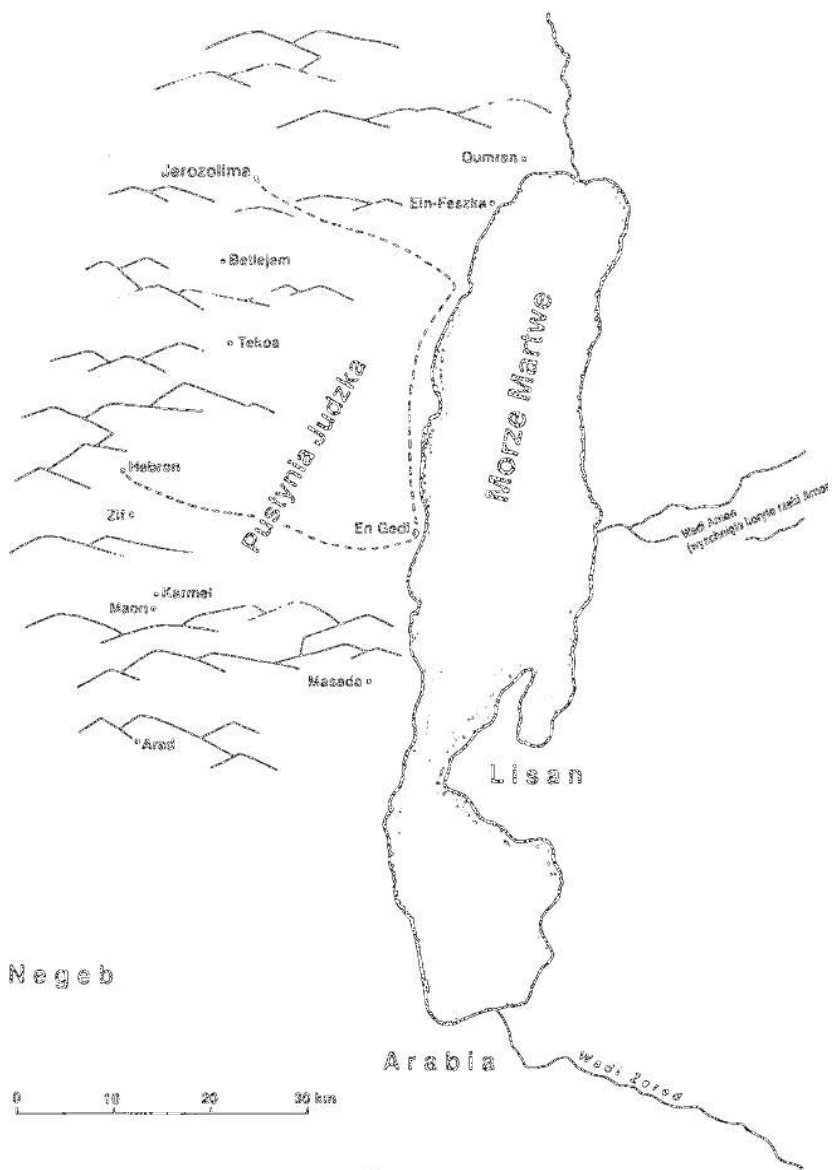
Tymczasem Egipt, kontrolujący zarówno Kanał Sueski jak i Zatokę Eilat, nie wyraził zgody na wykorzystywanie tych wód przez statki handlowe Izraela. Doprowadziło to do następnego poważnego konfliktu. Dla zachowania pokoju na granicy egipsko-izraelskiej, Organizacja Narodów Zjednoczonych wysłała w ten region siły zbrojne.

Mimo tych kroków Egipt w dalszym ciągu ingerował w żeglugę izraelską na Kanale Sueskim i w Zatoce Eilat. W maju 1967 r. prezydent Egiptu Nasser zamknął cieśninę Tiron dla statków Izraela i zażądał od Organizacji Narodów Zjednoczonych wycofania wojsk z granicy egipsko-izraelskiej. Spodziewając się nieuniknionej wojny, Izrael dokonał uderzenia wyprzedzającego. Rankiem 5 czerwca samoloty izraelskie zbombardowały lotniska Egiptu, Jordanii, Syrii i Iraku. W czasie trwających 6 dni (5 – 11 czerwca) walk, Izrael zdobył kontrolę nad należącym do Egiptu Synajem, Zachodnim brzegiem Jordanu oraz syryjskimi wzgórzami Golan. Izrael sprawował administrację w Jerozolimie, a miasto zostało połączone w jedną całość.

W roku 1973 należący do Izraela Synaj został zaatakowany przez Egipt. Na północy rozpoczął się konflikt z Syrią i z władanym przez Arabów południowym Libanem.

Dzisiejsza Jerozolima jest siedzibą władz kościelnych wielu religii. Jest trzecim świętym miastem Islamu, miejscem przebywania rabinów społeczności żydowskiej oraz siedzibą wielu dostojników chrześcijańskich w tym rzymskokatolickich, patriarchów kościoła prawosławnego oraz biskupa anglikańskiego.

OBSZAR MORZA MARTWEGO

Pustynia Judzka i Morze Martwe

Ponizej Jerycha, dolina Jordanu uchodzi do Morza Martwego. Biblia określa ten zbiornik wodny jako Morze Araby (5 Księga Mojżeszowa 3:17; 4:49; Jozue 12:3; 2 Księga Królewska 14:25) oraz Morze Słone (1 Księga Mojżeszowa 13:3; 4 Księga Mojżeszowa 34:3; 5 Księga Mojżeszowa

3:17; Jozue 3:16). Posiada ono 75 km długości oraz około 17 km szerokości. Morze podzielone jest na dwie części przez *Lisan*, półwysep, leżący na terytorium współczesnej Jordanii i sięgający w kierunku Izraela w pobliżu południowego krańca jeziora. Północna część Morza Martwego osiąga głębokość 500 m podczas gdy na krańcu południowym średnia głębokość wynosi zaledwie 11 m. Lisan stanowił dogodny miejsce przepraw, gdyż zalewająca go woda osiąga głębokość 30 – 60 cm i na przestrzeni historii Izraela przebiegał przez całą szerokość morza, dzieląc je praktycznie na dwie części. Jest rzeczą możliwą, że tę drogę wybrał Dawid, gdy zabierając dla bezpieczeństwa swoich rodziców do Moabu, sam uciekł od Saula i ukrył się w „warowni” (1 Księga Samuelowa 22:3-4). Może warownią tą była Massada?

Poniżej Morza Martwego wysokość Doliny Jordanu podnosi się nieznacznie (w ten sposób uniemożliwiając wypływanie wody z morza) a później ponownie opada przechodząc w Zatokę Akaba (Eilat). Jest to współczesna Araba rozciągająca się na obszarze 187 km. Obszar ten był nieużytecznym pustkowiem jednak z uwagi na dwa czynniki ziemia ta nabrała dużego znaczenia. Po pierwsze, przechodziły tam ważne szlaki handlowe. Eilat, czy też Esjon-Geber był portem umożliwiającym handel z Arabią. Salomon wykorzystywał ten szlak handlowy (1 Księga Królewska 9:26 do 10:29). Po drugie, obszar ten posiadał znaczenie z uwagi na znajdujące się tam kopalnie miedzi. Miedzi używano do wyrobu broni i jako materiału budowlanego, a kopalnie w Timna stanowiły główne źródło miedzi.

Pustynia Judzka

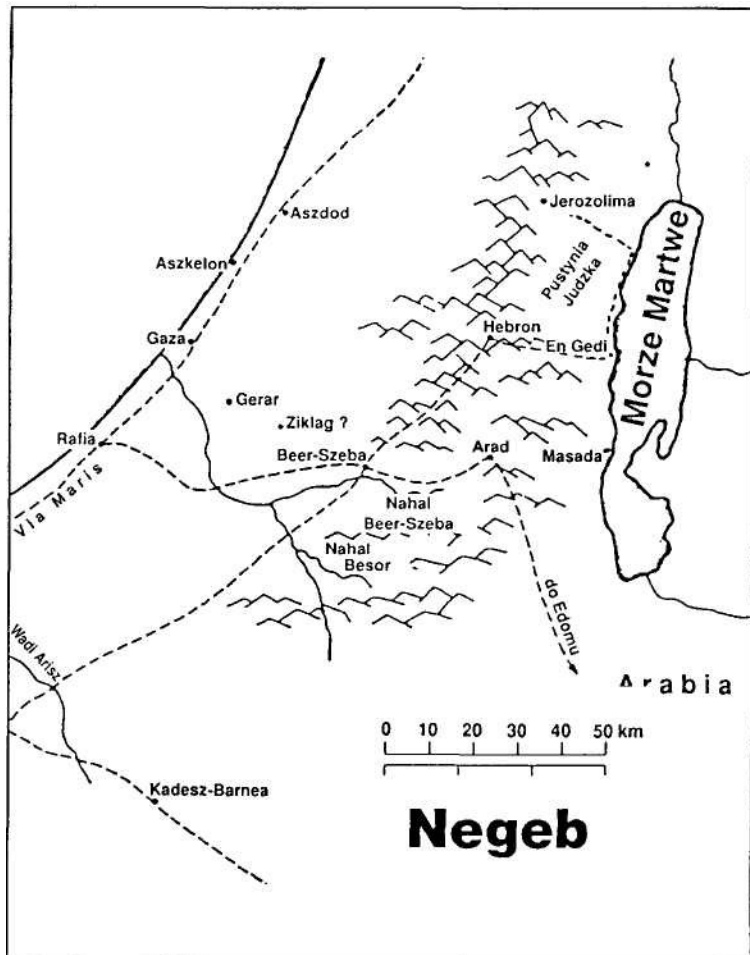
Pustynia Judzka rozciąga się na północ od Jerozolimy do południowego brzegu Morza Martwego. Jej szerokość wynosi w przybliżeniu 15 - 35 km, a położona jest pomiędzy Wzgórzami Judzkimi, a doliną Jordanu. Ziemia ta położona jest w strefie „cienia deszczu” - jest to obszar na wschód od wzgórz, który nie otrzymuje wcale bądź też w niewielkich ilościach opady deszczu pochodzące z oddziaływania Morza Śródziemnego. Występują tam ogromne różnice wysokości. Od Jerozolimy do Jerycha (odległość między miastami wynosi w przybliżeniu 22 km) teren opada z 900 m n.p.m. do wysokości 430 m poniżej poziomu morza – różnica wysokości wynosi zatem 1330 m! Trzy czynniki stanowią główną cechę charakterystyczną Pustyni Judzkiej. Po pierwsze, ziemia praktycznie nie posiada szaty roślinnej. W czasie podróży z północy w kierunku Morza Martwego można łatwo zaobserwować, że cały region

z rolniczego szybko zamienia się w pasterski, a stada owiec i kóz zastępują pszenicę i jęczmień. Po drugie, na przeważającym obszarze występuje podłoże kredowe. Kreda jest bardzo miękkim minerałem, jednak z uwagi na nikłe opady deszczu, stopień erozji jest ograniczony. Występujące czasami ulewy wyżłobiły natomiast głębokie koryta w miejscu pojawienia się okresowych rzek, sięgające w głąb aż do poziomu wapieni eoceńskich. Wygląd tych dolin jest niepowtarzalny z uwagi na poskręcane wąwozy i pełne serpentyn parowy wycięte w białobrazowej kredzie, w której widoczne są warstwy rogowca (wtarcenia warstwowych utworów krzemionkowych). Po trzecie, obszar ten posiada źródła wody, o ile komuś wiadomo gdzie ich szukać. Erozja skał od strony Morza Śródziemnego wypchnęła powierzchnię łuku Judzkiego na wschód w stosunku do znajdującego się pod ziemią środka. W ten sposób woda wsiąkająca w ziemię w północnej części terenów górzystych spływa w kierunku wschodnim po dotarciu do warstwy nieprzepuszczalnej. Woda ta wydostaje się na powierzchnię w miejscach, w których warstwa nieprzepuszczalna styka się z powierzchnią ziemi. Dzięki temu możliwe jest znalezienie naturalnych źródeł (a nawet pięknie wyglądających wodospadów) na terenie pustynnym.

Wschodnia krawędź pustyni Judzkiej położona jest wzdłuż doliny Jordanu. Dolina ta jest pod względem geologicznym uskokiem o wysokości ok. 330 m. Z uwagi na niemal całkowity brak deszczu oddziałującego na podłoże, skały otaczające dolinę stanowią trudną do pokonania przeszkodę w podróży. Przemieszczanie się w głąb lądu od doliny Jordanu przez pustynię było możliwe tylko w niektórych obszarach, gdzie podróż w górę nie była zbyt trudna i gdzie istniała możliwość zaopatrywania się w wodę. Dwoma głównymi obszarami spełniającymi oba te warunki były okolice Jerycha i En Gedi. Od En Gedi wspinano się do Tekoa i dalej do Betlejem.

Negeb

Na południe od Hebronu pogórze Judzkie opada gwałtownie, przechodząc w *Negeb*. Słowo „Negeb” oznacza „południe”, a jednocześnie słowo to jest używane dla określania całej ziemi Izraela na południe od Hebronu aż do Morza Czerwonego i Synaju. Biblia jednak używa tego wyrażenia w bardziej ograniczonym zakresie. Określa ono bowiem na ogół płaski obszar położony pomiędzy pogórzem Judzkim, a pustynią Synaj. Oprócz podstawowego znaczenia „południe”, słowo „negeb” oznacza także

„suchy”. Na tym obszarze opady deszczu praktycznie nie występują. Średnia roczna ilość opadów wynosi 20-30 cm przy ogromnych różnicach pomiędzy poszczególnymi latami. Wystarcza to zaledwie do uprawy zbóż, jednak w okresie suszy rolnicy tracą wszystkie zasiewy. W Negebie występuje less (gleba nawiewana przez wiatr). Gleba ta ma tendencję do tworzenia twardej skorupy zewnętrznej, lecz jest bardzo żyzna. W przypadku wytworzenia skorupy, staje się nieprzepuszczalna, a woda ścieka po niej bez wsiąkania. Powoduje to powodzie podczas opadów deszczu. Powyższa cecha została zaobserwowana przez autorów Pisma Świętego np. Psalm 126:4-6.

Negeb dzieli się na trzy podobne do siebie dorzecza. Położone najbliżej Morza Martwego nosi nazwę *Wschodnia Niecka Negebu*. Głównym miastem tego obszaru jest Arad, strzegące ważnego szlaku handlowego. Położona w części środkowej niecka była określana jako *Środkowa Niecka Negebu*. Be-er-Szeba była jego najważniejszym miastem. Na zachód od Beer-Szeby rozciąga się *Zachodnie Dorzecze Negebu*. Jego główne miasta to Gerar oraz Ziklag.

MASADA

Masada jest zbudowaną ze skały twierdzą położoną na zachodnim wybrzeżu Morza Martwego, po przeciwnej stronie półwyspu Lisan. Twierdza powstała w wyniku erozji przyległych obszarów, co doprowadziło do odizolowania Masady od otaczających ją gór. Urwiska skalne otaczające Masadę wznoszą się prawie pionowo na wysokość 440 m aż do płaskowyżu o powierzchni 20 akrów. Słowo *Masada* jest transliteracją hebrajskiego wyrażenia, oznaczającego „twierdzę górską” lub „warownię”.

Chociaż miejsce to mogło być wykorzystywane jako twierdza przez Dawida i inne postacie w okresie biblijnym, po raz pierwszy zostało ufortyfikowane przez arcykapłana Jonatana (103-76 p.n.e.), władcę Judei z dynastii Hasmoneuszy. W okresie późniejszym twierdza została zdobyta przez Heroda i wykorzystywana jako miejsce schronienia dla jego rodziny w czasie prowadzonych przez Heroda walk o władzę. Kiedy w roku 37 p.n.e. Herod rozpoczął panowanie w Judei, dokonał całkowitego przebudowania twierdzy, zapewniającej schronienie w przypadku buntów żydowskich lub ataków obcych mocarstw.

Po otoczeniu płaskowyżu podwójnym, o wysokości 6 m, Herod zbudował piękny pałac, cysternę na wodę oraz magazyny. Po śmierci Heroda w

Masadzie stacjonował nieliczny garnizon rzymski aż do czasu przepędzenia Rzymian przez Żelotów w pierwszym okresie Buntu Żydów.

Wkrótce Masada stała się symbolem oporu Żydów, a Rzymianie mieli niemało kłopotów z pokonaniem jej obrońców. Zbudowali w końcu pomost sięgający płaskowyżu i mogli posłużyć się urządzeniami oblężniczymi. Żydzi bronili Masady do 2 maja roku 73 n.e., kiedy to atak żołnierzy Dziesiątego Legionu Rzymskiego na bramy zakończył się powodzeniem. Żołnierze ci odkryli, że 960 obrońców wolało odebrać sobie życie, niż dostać się do niewoli.

Józef Flawiusz opisał ostatnie godziny obrony Masady po wysłuchaniu relacji z ust jednej osoby, spośród tych, które przeżyły (2 kobiety oraz 5 dzieci). Współcześnie żołnierze izraelscy składają przysięgę wierności swemu krajowi na Masadę, przysięgając, że górską twierdza już nigdy więcej nie upadnie.

Zjednoczone Królestwo

1 Księga Samuela 24:23; 1 Księga Kronik 12:1-6 - Dawid, uciekając przed Saulem, udał się do „obronnego miejsca” (po hebrajsku *mecuda*). Niektórzy z badaczy Starego Testamentu utożsamiają to miejsce z Masadą.

Życie Chrystusa

Mateusz 2 - Herod Wielki (37-4 p.n.e.) ufortyfikował Masadę. Zbudował tam także pałac zimowy a miejsce to uważano za nie do zdobycia.

Okres apostołski

Kiedy Rzymianie zdobyli Jerozolimę w roku 70 n.e., patrioci żydowscy zbiegli do Masady, gdzie przez okres 3 lat opierali się wojskom oblegającym twierdzę. Rzymianie wtargnęli jednak do środka murów, gdzie znaleźli ciała 960 obrońców, którzy nawzajem się pozabijali (za wyjątkiem 7 osób).

EN GEDI

En Gedi jest oazą położoną na zachodnim brzegu Morza Martwego, po przeciwnej stronie ujścia Wadi Amon. Nazwa pochodzi od określenia obfitego źródła, nawadniającego cały obszar. En Geni zostało przydzielone pokoleniu Judy (Księga Jozuego 15:62). Józef Flawiusz podaje, że najpiękniejsze drzewa palmowe oraz balsam rosną właśnie w tej okolicy. En Gedi leżało na początku szlaku podróźnego wiodącego poprzez Pustynię Judzką, na Pogórze Judzkie. Podczas panowania Jehoszafata,

Ammonici i Moabici wyruszyli z En Gedi, aby zaatakować Królestwa Judy.

Zjednoczone Królestwo

1 Księga Samuela 24:1- Dawid, uciekając od Saula, ukrywał się w jaskini w En Gedi („źródło kóz”)

1 Księga Samuela 24 - Dawid wszedł do jaskini, gdzie znajdował się śpiący Saul i odciął część jego płaszcza. Dawid mógł zabić Saula ale wzbraniał się przed podniesieniem ręki na pomazańca Pańskiego.

Psalmy 7; 57; 142 Psalmy te mogły zostać napisane przez Dawida w En Gedi.

Pieśń nad Pieśniami 1:14 - opis winnic, wonności i piękna En Gedi.

Podzielone Królestwo

2 Księga Kronik 20:1-30 - połączone siły Moabitów i Ammonitów wyruszyły z En Gedi w zaskakującym ataku na Jerozolimę. (En Gedi to „tylne drzwi” do Jerozolimy od strony Morza Martwego). Bóg w sposób cudowny sprawił, że narody te zamiast Jerozolimy zaatakowały siebie nawzajem.

QUMRAN

Qumran położone jest na północno-zachodnim brzegu Morza Martwego, około 14 km na południe od Jerycha. W roku 1947 odkryto tutaj słynne rękopisy z Qumran. Odkrycie zostało uznane za najważniejsze dla biblistów w tym stuleciu. Znalezisko dało badaczom rękopisy Starego Testamentu starsze o tysiąc lat starsze niż dostępne dotychczas manuskrypty. Zwoje datowane są na lata 200 – 100 p.n.e. i potwierdzają dokładność tekstu masoreckiego używanego w tłumaczeniu większości współczesnych przekładów Pisma.

Józef Flawiusz opisując żydowskie ugrupowania religijna wspomina o Esseńczykach. Opis miejsca ich zamieszkania wydaje się dobrze pasować do Qumran. Niezależnie od faktu, czy byli to naprawdę Esseńczycy, ludzie ci oddzielili się od judaizmu, poświęcając swoje życie na kopiowanie i zachowanie zwojów biblijnych.

Osiedle w Qumran zostało opuszczone w roku 68 n. e. podczas pierwszego buntu żydowskiego, kiedy to Rzymianie zniszczyli istniejące zabudowania. W oczekiwaniu na ten atak zwoje zostały starannie umieszczone w glinianych pojemnikach i ukryte w jaskiniach. Mieszkańcy Qumran prawdopodobnie żywili nadzieję na odzyskanie zwojów po

opuszczeniu okolicy przez Rzymian. Chociaż mieszkańcy Qumran nigdy nie powrócili do swoich siedzib, jednak dzięki glinianym naczyniom i sprzyjającemu, suchemu klimatowi zwoje zachowały się do naszych czasów. Większość zwojów została spisana na pergaminie, a niewielka ilość na papirusie.

Zwoje znalezione w Qumran obejmują, za wyjątkiem Księgi Estery, wszystkie pozostałe księgi Starego Testamentu w części lub całości.

Notatki

